

KOTIIN

Selvitysraportti tarvittavista toimenpiteistä asunnottomuuden poistamiseksi vuoteen 2027 mennessä

Sisällys

1. Asunnottomuuden kehitys	5
2. Mitä tarkoittaa asunnottomuuden poistaminen?.....	6
3. Miksi asunnottomuuden poistaminen on välttämätöntä?	7
3.1. Eettiset perusteet	7
3.2. Lainsäädännölliset perustelut.....	8
3.3. Kustannusvaikuttavuus.....	9
3.4. Sisäinen turvallisuus	9
4. Kansainvälinen vuorovaikutus	10
5. Havaintoja ja arvioita asunnottomuustyön ja asunnottomien palvelujärjestelmän nykytilasta	10
5.1. Nykytilan suurimmat ongelmat ja esteet asunnottomuuden poistamiselle.....	11
5.2. Mikä ratkaisuksi?	11
5.3. Paljon palvelua tarvitsevat asunnottomat	12
5.4. Kokoavaa arviointia	13
6. Toimintaympäristön muutokset	16
7. Asunto ensin 2.0 asunnottomuuden poistamistyön perustana	17
8. Toimenpide-ehdotukset ja suositukset	19
8.1. Kansallinen ohjelma asunnottomuuden poistamiseksi vuoteen 2027 mennessä	19
8.2. Ohjelman rahoitus	20
8.3. Ohjelman johtaminen ja koordinointi	21
8.4. Sopimukset	21
9. Tarvittavat toimenpiteet asunnottomuuden poistamiseksi.....	22
9.1. Tilapäisasumisen rajoittaminen.....	22
9.2. Asumispäivystys.....	22
9.3. Nopean asuttamisen malli.....	23
9.4. Moniammatillisen liikkuvan tuen käyttöönotto ja vakiinnuttaminen hyvinvointialueilla	23
9.5. Pysyvät asumisratkaisut	23
9.6. Asumisneuvonta	24
10. Suosituksia alueellisiin toimenpidesuunnitelmiin ja jatkotyöhön.....	24
10.1. Huumeita käyttävien asunnottomuuden poistaminen	24
10.2. Rikosseuraamusasiakkaiden asunnottomuuden vähentäminen ja poistaminen.....	24
10.3. Nuorten asunnottomuuden poistaminen	25
10.4. Paljon palveluja käyttävät asunnottomat.....	25
10.5. Tyhjiä asuntoja ja kiinteistöjen hyötykäyttö	26
10.6. Tutkimusohjelma	26
Vuonna 2027	26

Liite 1 / Haastattelut ja kuulemiset	28
Liite 2 / Laaja asiantuntijaryhmä osallistujat.....	31

KOTIIN

Saatteeksi

Tämä raportti perustuu ympäristöministeriön 5.10.2022 päivättyyn toimeksiantoon. Selvityshenkilön tehtävänä on ollut selvittää, miten tavoite asunnottomuuden poistamisesta vuoteen 2027 mennessä voidaan saavuttaa, mitä konkreettisia toimenpiteitä asunnottomuuden poistaminen edellyttää ja mikä on eri vastuutoimijoiden rooli tavoitteen toteuttamisessa. Selvityksessä on toimeksiannon mukaisesti hyödynnetty käytettävissä olevia viranomaistietoja sekä tutkimustietoja. Luettelo haastatelluista asiantuntijoista ja eri tavoin selvitystä varten tietoja antaneista henkilöistä on raportin liitteenä. Selvitystyö on toteutettu ajalla 5.10.2022 – 30.1.2023.

Raportissa kuvataan asunnottomuuden ja asunnottomuustyön nykytilaa sekä lähtökohtia ja edellytyksiä asunnottomuuden poistamiselle sekä esitetään konkreettisia toimenpiteitä ja suosituksia asunnottomuuden poistamiseksi.

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelmassa on tavoitteeksi asetettu asunnottomuuden puolittaminen vuoteen 2023 mennessä ja asunnottomuuden poistaminen vuoteen 2027 mennessä. Vaikka asunnottomuuden puolittamistavoite ei täysin ole toteutunut, on selvityksen perusteella arvioitavissa, että asunnottomuuden poistaminen vuoteen 2027 mennessä on edelleen realistinen tavoite.

Selvityksessä on hahmottunut asunnottomuuden poistamiseen tähtäävien palvelujen ja toimintojen moninaisuus ja rikkaus. Pitkäjänteinen työ on tuottanut tuloksia ja laaja yhteiseen tavoitteeseen ja yhdessä tekemiseen sitoutunut ammattilaisten joukko luo uskoa asunnottomuuden poistamisen onnistumiselle.

Kiitän ympäristö- ja ilmastoministeri Maria Ohisaloa luottamuksesta ja kaikkia selvityksen toteutukseen myötävaikuttaneita asiantuntijoita ja asunnottomuustyön ammattilaisia arvokkaasta avusta.

Hämeenlinnassa 30.1.2023

Juha Kaakinen

Lähtökohdat ja perustelut

1. Asunnottomuuden kehitys

Suomen Asunto ensin -ajatteluun perustuva malli asunnottomuuden vähentämiseksi ja poistamiseksi on viime vuosina saanut runsaasti kansainvälistä huomiota. Huomiota ja kiinnostusta selittää epäilemättä asunnottomuuden kehityssuunta. Asunnottomuus on Suomessa vähentynyt viime vuosina merkittävästi, toisin kuin useimmissa maissa, joissa asunnottomuuden kasvu on ollut hälyttävää. Suomen ohella myönteistä kehitystä on nähtävissä Norjassa ja viime aikoina myös Tanskassa ja Skotlannissa.

Kansainvälisten tutkijoiden arvioissa asunnottomuuden vähentymistä Suomessa on selitetty Asunto ensin -malliin perustuvalla kokonaisvaltaisella strategialla, kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen tarjonnalla ja laaja-alaisella eri toimijoiden yhteistyöllä¹. Myös tuoreessa kotimaisten tutkijoiden arvioissa suomalaisen mallin menestyksestä korostuu yhdessä tekemisen kulttuurin merkitys².

Tilastojen valossa asunnottomuuden vähentyminen on kiistämätön tosiasia. Vuositason muutokset asunnottomuuden kokonaismäärässä voivat selittyä satunnaisilla tekijöillä, kuten tilastointitavan muutoksilla, mutta pitemmän aikavälin tarkastelu näyttää paremmin määrällisen kehityksen trendin. Aikavälillä 2008-2022 yksinelävien asunnottomien määrä on Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARAn³ tilastojen mukaan laskenut 54% ja pitkäaikaisasunnottomien 68%. Koko maan kehitystä selittää eniten asunnottomuuden vähentyminen Helsingissä. Sekä yksinelävien että pitkäaikaisasunnottomien määrä on Helsingissä vähentynyt 72%

Pääosin vähennystä on tapahtunut kaikissa ryhmissä. Ulkona, tilapäissuojissa ja asuntoloissa olevien osalta vähennystä vuodesta 2008 on 68%, laitoksissa 77%, tilapäisesti sukulaisten ja tuttavien luona 47% ja perheiden osalta 45%. Asunnottomien ryhmistä selvimmin on vähentynyt asunnottomien naisten (40%) ja nuorten alle 25-vuotiaiden (38%) määrä. Asunnottomien maahanmuuttajien määrä on kaksinkertaistunut vuodesta 2008, mutta on laskenut vuodesta 2015. Vuonna 2022 asunnottomia maahanmuuttajia oli 621 missä on vähennystä 99 vuodesta 2021.

Mikä sitten selittää asunnottomuuden vähentymistä? Rakenteellisena tekijänä on nähtävissä vuokra-asuntojen tarjonta ja siinä sekä vuokratasossa tapahtuvat paikkakuntakohtaiset muutokset. Vähentymistä selittävät myös valtakunnallisilla ohjelmilla tuettu pitkäjänteinen työ asunnottomien palvelujen kehittämisessä sekä ennaltaehkäisevän toiminnan, erityisesti asumisneuvonnan, laajentuminen. Yksittäisten Asunto ensin-yksiköiden perustamisen sekä tukiasuntojen hankinnan merkitys on myös nähtävissä paikkakuntakohtaisessa kehityksessä.

Tässä selvityksessä käytettävissä on alustava vuoden 2022 marraskuun tilanne. Sen mukaan Suomessa oli 3686 yksinelävää asunnotonta ja 1133 pitkäaikaisasunnotonta. Asunnottomien määrä väheni vuodesta 2021, yksineläviä asunnottomia oli 262 ja pitkäaikaisasunnottomia 185 vähemmän kuin edellisvuonna. Asunnottomien perheiden ja pariskuntien määrä oli 155, mikä on 10 vähemmän kuin vuonna 2021.

¹ <https://www.feantsaresearch.org/download/strategy-review-19029039682682325644.pdf>

² Kirsi Juhila, Johanna Ranta ja Suvi Raitakari teoksessa Successful Public Policy in the Nordic Countries: Cases, Lessons and Challenges: https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/142330/de_la_Porte_et_al._2022_Successfull_Public_Policy_in_the_Nordic_Countries.pdf?sequence=1&isAllowed=y

³ ARA kerää vuosittain kunnilta poikkileikkaustiedon marraskuun 15. päivän tilanteesta. Tiedot kerätään pääosin sosiaali- ja asuntotoimen rekistereistä sekä kunnan vuokrataloyhtiöiden asunnonhakijarekistereistä. Asunnottomuuden määritelmänä Suomessa on käytössä laaja yleiseurooppalainen Ethos light -luokittelu. Kansainvälisessä vertailussa suurin ero on ryhmässä tilapäisesti sukulaisten ja tuttavien luona asuvat, mitä useimmissa maissa ei tilastoida. Tässä selvityksessä asunnottomilla tarkoitetaan edellä kuvatun luokittelun mukaisia asunnottomuutta kokevia henkilöitä. Asunnottomuus ei ole yksilön ominaisuus.

Asunnottomuuden vähentyminen selittyy käytännössä Helsingin ja Espoon positiivisella kehityksellä. Suuremmista kaupungeista asunnottomuus on lisääntynyt Tampereella, Turussa ja Vantaalla. Asunnottomuus on vähentynyt vuodesta 2021 ulkona asuvien, asuntoloissa asuvien ja laitosmaisissa yksiköissä asuvien osalta. Huolestuttavaa on sekä naisten (+19) että nuorten (alle 25-v) (+104) asunnottomuuden kasvu.

Asunnottomia oli kaikkiaan 103 kunnassa (vuoden 2021 tieto) eli käytännössä asunnottomuus ilmiönä koskettaa kaikkia hyvinvointialueita. Asunnottomuus on edelleen vähentynyt, mutta hallitusohjelmassa asetettu tavoite asunnottomuuden puolittamiseksi vuoteen 2023 mennessä (lähtötasona vuosi 2018) ei tule toteutumaan.

Tilastot eivät kerro koko totuutta asunnottomuudesta, eivät edes määrällisesti. Kyse on poikkileikkaustiedosta ja käytännössä vuoden aikana huomattavasti suurempi joukko ihmisiä kokee asunnottomuutta. Tilastoihin liittyy myös perustietojen keräämiseen liittyviä epävarmuustekijöitä. Nykyinen tilastointitapa ei tavoita kaikkea piiloasunnottomuutta, jos se ylipäättään on mahdollista. Vastaavasti tilastoihin kirjautuu nyt asunnottoman statuksella henkilöitä, jotka tosiasiallisesti eivät ole asunnottomia.

Tilastokeskus selvittää parhaillaan ympäristöministeriön toimeksiannosta rekisteriaineistojen hyödyntämistä asunnottomuuden tilastoinnissa. Rekisteritietojen käyttöön liittyy pitkälti samoja epävarmuustekijöitä kuin nykyiseen tiedonkeruumenetelmään, erityisesti tiedon ajantasaisuuden osalta. Nykyinen asunnottomuuden tilastointi on suuntaa antava ja sellaisenaan tarjoaa riittävän luotettavan tietoperustan politiikkatoimien suunnitteluun. Käytännön toimenpiteiden ja palveluiden suunnittelussa korostuu tilastotietoja enemmän reaaliaikaisen kohderyhmäkohtaisen ja yksilökohtaisen tiedon merkitys.

Asunnottomuuden poistamistavoitetta ajatellen määrällistä muutosta kriittisempi on asunnottomuuden luonteen ja kohderyhmän muuttuminen. Kun Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma käynnistyi vuonna 2008, sen keskeinen kohderyhmä oli ulkona ja asuntoloissa asuvat moniongelmaiset asunnottomat, joiden pääasiallisesti käyttämä päihde oli alkoholi. Asunnottomuuden kuva on muuttunut nopeasti viime vuosina ja nyt asunnottomuuden kovan ytimen muodostavat palvelujärjestelmän marginaalissa tai sen ulkopuolella olevat vakavasti syrjäytyneet moniongelmaiset ja huumeongelmaiset. Myös asunnottomien keski-ikä on laskenut. Tähän asunnottomuuden luonteen muutokseen ei palvelujärjestelmä ole riittävästi kyennyt reagoimaan.

2. Mitä tarkoittaa asunnottomuuden poistaminen?

Usean valtakunnallisen ohjelman julkilausuttuna tavoitteena on ollut asunnottomuuden poistaminen. Vaikka tavoite ei aina ole ollut realistinen, on sillä ollut tärkeä ajattelua ja toimenpiteitä orientoiva merkitys. Sen sijaan, että olisi hyväksytty vanha myytti asunnottomuuden väistämättömyydestä: ”Aina on asunnottomia”, on asunnottomuus nähty rajallisena sosiaalisena ongelmana, joka pitää ja voidaan ratkaista. Asunnottomuuden poistamisesta on tullut yleisesti hyväksytty, yhteiskunnallisesti tärkeä ja tavoittelemisen arvoinen asia.

Viime vuosien myönteinen kehitys asunnottomuuden kokonaismäärässä on kuitenkin tehnyt asunnottomuuden poistamisesta myös täysin realistisen tavoitteen. Tästä syystä on tarpeen konkretisoida mitä asunnottomuuden poistaminen pysyvästi tarkoittaa. Milloin voidaan todeta, että Suomessa ei enää ole asunnottomia?

Joissakin ulkomaisten tutkijoiden arvioissa on viitattu Suomen pieniin asunnottomuuslukuihin ja todettu, että asunnottomuus on tosiasiallisesti poistettu⁴. Tällainen tulkinta ei varmasti ole riittävä eikä vastaa

⁴ <https://www.feantsaresearch.org/download/strategy-review-19029039682682325644.pdf>

asunnottomuustoimijoiden kokemusta. Mutta tarkoittaako asunnottomuuden poistaminen sitä, että ARAn vuosittaisessa tilastossa näkyy puhdas nolla? Asunnottomuuden tilastointiin liittyy epävarmuustekijöitä. Kuten todettu: tilastot ovat suuntaa antavia. Jos tavoitteena ei ole nolla asunnotonta, tarvitaan työluku tavoitetason saavuttamiselle.

Tässä selvityksessä lähtökohtana toimenpide-ehdotuksille on seuraava asunnottomuuden poistamisen määritelmä:

Asunnottomuus on Suomesta tosiasiallisesti poistettu, kun vuosittaisen poikkileikkaustilaston mukaan asunnottomia on vähemmän kuin 300. Tästä määrästä enintään 100 tilapäisessä asumisratkaisussa, (joka on kestänyt alle kuukauden) ja enintään 200 tilapäisesti sukulaisten tai tuttavien luona olosuhteiden pakosta (oman asunnon puute) vuoksi asuvia.

Määrittelyn mukaan Suomessa ei tässä tilanteessa enää ole ulkona asuvia eikä laitoksista kotiuteta ketään asunnottomina. Lisäksi asumisaika kaikissa tilapäisissä asumisratkaisuisissa, mukaan lukien nykyiset ensisuoajat, hätämajoitukset, asuntolat tai määräaikaisiin vuokrasopimukseen perustuvat, on enintään yksi kuukausi, minkä jälkeen pysyvä asumisratkaisu on järjestettävä.

On selvää, että kriittisten kohderyhmien, kuten ulkona majailevat ja laitoksista kotiutettavat, osalta tarvitaan reaaliaikainen, yksilökohtainen seuranta, poikkileikkaustilasto ei ole riittävä. Jatkossa, kun asunnottomuus on poistettu, tärkein seurattava asia on siten reaaliaikainen, kuukausittain raportoitava tieto tilapäisissä asumisratkaisuisissa (alle 1 kk) olevista henkilöistä.

3. Miksi asunnottomuuden poistaminen on välttämätöntä?

Asunnottomuuden poistamisesta on Suomessa vallinnut jo pitkään laaja poliittinen yhteisymmärrys. Vuoden 2008 jälkeen maassamme on ollut kaikkiaan 8 eri koalitiollahitusta, joista jokainen on osaltaan päättänyt jatkaa kansallisia ohjelmia asunnottomuuden poistamiseksi. Käytännössä lähes kaikki nykyisessä Eduskunnassa edustettuina olevat puolueet ovat siten sitoutuneet poistamistavoitteeseen. Yksituumaisuutta kuvaa hyvin se, että viime aikoina asunnottomuuden puolittamis- ja poistamistavoitetta ei ole erikseen tarvinnut perustella. Asunto on nähty ihmisoikeutena.

Jo PAAVO-ohjelman valmistelun yhteydessä, Viisaiden ryhmän raportissa vuonna 2008, esitetyt perustelut ovat kuitenkin edelleen relevantteja. Eettisten, oikeudellisten ja yhteiskuntataloudellisten perusteluihin on nykytilanteessa syytä lisätä myös sisäisen turvallisuuden näkökulma.

3.1. Eettiset perusteet

Asunnottomuuden poistamisen eettinen velvoittavuus perustuu jakamattoman ihmisarvon ja kanssaihminen kunnioitukseen, mikä konkretisoituu yhteisvastuussa. Tasavallan presidentti Sauli Niinistö on useassa yhteydessä tiivistänyt osuvasti tämän eetoksen, viimeksi uudenvuoden puheessaan toteamalla, että selviytymistä ei mitata keskimäärillä: *”On välttämätöntä, että myös heikoimmassa asemassa olevat selviytyvät. Tässä on kanssaihminen auttavan käden aika”*.

Nimi ovesa -raportissa piispa Eero Huovinen kiteytti eettiset perustelut seuraavasti: *”Ihmisarvoon kuuluu, että jokaisella on paikka, jossa olla ja elää. Oma asunto on samalla tavalla merkityksellinen kuin synnyinpaikka, isänmaa ja työpaikka. Asunto on signaali tasavertaisesta kuulumisesta ihmisyyhteisöön.*

Ihmisarvoon liittyy yhteinen velvollisuus huolehtia niistä ihmisistä, jotka eivät itse jaksakaan tai osaa. Ihmisyhteisö on kokonaisuus, jossa ketään ei saa sysätä sivuun”.

3.2. Lainsäädännölliset perustelut

Suomi on useissa kansainvälisissä sopimuksissa sitoutunut toimenpiteisiin asunnottomuuden ehkäisemiseksi ja asunnottomuuden poistamiseksi. Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (artikla 25), Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (voimaantulo Suomen osalta 3.1.1976) sekä Euroopan sosiaalinen peruskirja velvoittavat kaikki viranomaisia toimimaan asunnottomuuden poistamiseksi. Suomi on myös viime vuonna allekirjoittanut Lissabonin julistuksen, jolla EU:n Komissio, Euroopan Parlamentti, jäsenvaltiot sekä kansalaisyhteiskunnan edustajat perustivat Euroopan laajuisen yhteistyöelimen asunnottomuuden poistamiseksi (the European Platform on Combatting Homelessness) ja sitoutuivat tavoitteeseen poistaa asunnottomuus vuoteen 2030 mennessä.

Perustuslain (731/1999, 19.1§) mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Julkisen vallan tulee lisäksi (19.3§) turvata jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut. Julkisen vallan tehtävänä on myös edistää jokaisen oikeutta asuntoon sekä tukea asumisen omatoimista järjestämistä (19,4§). Kansalaisella ei siis ole subjektiivista oikeutta saada asuntoa kääntymällä julkisen vallan puoleen.

Laki asunto-olojen kehittämistä (919/1985) määrää, että kunnan on huolehdittava siitä, että toimenpiteet asunto-olojen kehittämiseksi suunnataan erityisesti asunnottomien ja puutteellisesti asuvien asumisolujen parantamiseen.

Erytisryhmien asunto-olojen parantamista koskevan lain (1281/2004) tavoitteena on lisätä erityisryhmiin kuuluvien asumistarpeisiin soveltuvien ja asumiskustannuksiltaan kohtuullisten vuokra-asuntojen tarjontaa heidän asunto-olojen parantamiseksi.

Uusien hyvinvointialueiden käynnistyttyä tämän vuoden alusta erityisen tärkeään rooliin nousee Laki sosiaalihuoltolain muuttamisesta (2022/790). Sen mukaan hyvinvointialueen tehtäviin kuuluu muun muassa järjestää tilapäistä asumista henkilölle, joka erityisestä syystä tarvitsee asumisensa järjestämisessä hyvinvointialueen lyhytaikaista, kiireellistä apua (21§). Saman lain 21.a §:ssä määritellään tuettu asuminen: ”Tuettua asumista tarkoitetaan itsenäistä asumista, jota tuetaan sosiaaliohjauksella. Tuettua asumista järjestetään henkilölle, joka erityisestä syystä tarvitsee hyvinvointialueen apua tai tukea itsenäiseen asumiseen tai itsenäiseen asumiseen siirtymisessä”.

Lain 21.b ja 21.c §:ssä määritellään vielä yhteisöllinen asuminen ja ympärivuorokautinen palveluasuminen. Lain 46 c §:ssä on lisämääräyksiä yhteisöllisen asumisen ja ympärivuorokautisen palveluasumisen järjestämisestä samaan rakennuskokonaisuuteen liittyvissä tiloissa. Rakennuskokonaisuuteen voi kuulua myös asuntoja, jotka ovat muiden henkilöiden kuin yhteisöllisen asumisen tai ympärivuorokautisen palveluasumisen asiakkaiden käytössä.

Lainsäädäntö edellyttää hyvinvointialueiden ja kuntien erittäin tiivistä ja saumatonta yhteistyötä.

Asunnottomuuden poistaminen on myös yhdenvertaisuuskysymys. Kirjeessään hyvinvointialueille⁵ yhdenvertaisuusvaltuutettu on kiinnittänyt alueiden huomiota kaikkien haavoittuvimmassa asemassa olevien ihmisten oikeuksien toteutumiseen sosiaali- ja terveydenhuollossa. Yhdenvertaisuuslaki

⁵

[https://syrjinta.fi/documents/25249352/42722630/Kirje+hyvinvointialueille+yhdenvertaisuuden+edist%C3%A4misest%C3%A4+ja+syrjinn%C3%A4n+ehk%C3%A4isemisest%C3%A4+hyvinvointialueille+\(PDF\).pdf/26003046-fffa-5dac-3c2e-3e58144f023a/Kirje+hyvinvointialueille+yhdenvertaisuuden+edist%C3%A4misest%C3%A4+ja+syrjinn%C3%A4n+ehk%C3%A4isemisest%C3%A4+hyvinvointialueille+\(PDF\).pdf?t=1671192011835](https://syrjinta.fi/documents/25249352/42722630/Kirje+hyvinvointialueille+yhdenvertaisuuden+edist%C3%A4misest%C3%A4+ja+syrjinn%C3%A4n+ehk%C3%A4isemisest%C3%A4+hyvinvointialueille+(PDF).pdf/26003046-fffa-5dac-3c2e-3e58144f023a/Kirje+hyvinvointialueille+yhdenvertaisuuden+edist%C3%A4misest%C3%A4+ja+syrjinn%C3%A4n+ehk%C3%A4isemisest%C3%A4+hyvinvointialueille+(PDF).pdf?t=1671192011835)

mahdollistaa positiivisen erityiskohtelun, jolla voidaan varmistaa tiettyyn ryhmään kuuluvien henkilöiden tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutuminen tarpeellisilla erityistoimenpiteillä. Tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutuminen voikin yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan tarkoittaa syrjinnälle erityisen alttiiden ryhmien (esimerkiksi asunnottomien ihmisten tai turvapaikanhakijoiden) tarpeiden huomioimista.

3.3. Kustannusvaikuttavuus

Lukuisat kansainväliset tutkimukset ovat osoittaneet, että asunnottomuuden poistaminen on myös taloudellisesti perusteltu investointi. Suomessa laajin asunnottomuuden poistamisen kustannusvaikuttavuusarviointi toteutettiin vuonna 2011 Tampereen teknillisen yliopiston toimesta⁶. Tutkimus perustui laajaan eri sektoreiden palvelujen käyttöä koskeviin asiakaskohtaisiin tietoihin. Tutkimuksen mukaan yhden asunnottoman henkilön asumisen ja tuen järjestämisellä yhteiskunta säästää vähintään 15 000€/henkilö/vuosi. Tutkimuksen tulosta voi pitää minimiarviona, sillä siinä ei ole erikseen huomioitu tai laskettu asunnottomuuden vuoksi menetettyjen elinvuosien tai verotulojen taloudellista merkitystä. On myös arvioitavissa, että asumisen järjestäminen lisää pitemmän ajan kuluessa tuen tarpeen vähentyessä ja asukkaan mahdollisesti palatessa työelämään asuttamisen kustannusvaikuttavuutta.

Kansainvälisissä tutkimuksissa⁷ arviot asunnottomuuden kustannusvaikuttavuudesta ovat hyvin samansuuntaisia. Suomessa on kuitenkin tarpeen päivittää kustannusvaikuttavuuden arviointi asunnottomuuden profiilissa sekä palvelujärjestelmässä tapahtuneiden muutosten vuoksi. Taloudellista kustannusvaikuttavuusanalyysiä täydentäisi myös investoinnin sosiaalisen tuoton arviointi SROI-arviointimenetelmällä⁸. SROI huomioi perinteisen taloudellisen vaikuttavuuden lisäksi myös sosiaalisia ja ympäristönäkökulmia.

Kustannustehokkain tapa asunnottomuuden poistamiseen on asunnottomuuden ennaltaehkäisy, missä asumisneuvonnan rooli on keskeinen. Helsingin kaupungin asumisneuvonnassa on arvioitu säästöjen asunnottomuuden ehkäisemisestä voivan vaihdella noin 17000 – 52000 € vuodessa henkilöä kohden riippuen elämäntilanteesta ja käytetyistä palveluista.

3.4. Sisäinen turvallisuus

Valtioneuvosten selonteossa sisäisestä turvallisuudesta 2021⁹ todetaan turvallisuusongelmia ehkäistävän puuttumalla juurisyihin. Vaikka Suomi on monilla mittareilla mitattuna maailman turvallisimma maa, sosiaaliset ongelmat kasautuvat ja esimerkiksi rikokset koskettavat yhä voimakkaammin jo valmiiksi haavoittuvassa asemassa olevia ryhmiä. Suurin taustatekijä turvallisuuden eriarvoisuudessa on köyhyys- ja syrjäytymisriski. Asunnottomuus on äärimmäinen syrjäytymisen muoto ja asunnottomuuden poistaminen on siksi tärkeää yhteiskunnallisen eriarvoisuuden vähentämiseksi.

⁶https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/41407/YMr7_2011_Asunnottomuuden_vahentamisen_taloudelliset_vaikutukset.pdf?sequence=1

⁷https://www.researchgate.net/publication/279920775_At_What_Cost_An_estimation_of_the_financial_costs_of_single_homelessness_in_the_UK

⁸ SROI-menetelmästä löytyy hyvä kuvaus Kuntoutussäätiön raportista:

<https://kuntoutussaatio.fi/assets/files/2021/01/SROI-investoinnin-sosiaalinen-tuotto-kuntoutuksen-kontekstissa.pdf>

⁹ https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163149/VN_2021_48.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

4. Kansainvälinen vuorovaikutus

Suuri kiinnostus Suomen Asunto ensin -malliin on lisännyt asunnottomuustoimijoiden kansainvälistä vuorovaikutusta merkittävästi eikä vuorovaikutus siten ole ollut pelkästään yhdensuuntaista. Oppia on myös haluttu ja haettu muista maista. Keskeinen yhteistyöalusta vuorovaikutuksessa on ollut Y-Säätiön ja FEANTSA:n vuonna 2016 yhdessä perustama Housing First Europe Hub, jossa tällä hetkellä on mukana 37 organisaatiota useasta eri maasta mukaan lukien Espanjan ja Belgian sosiaaliministeriöt ja Tanskan sosiaalivaltio. Viime aikoina yhteistyö on tiivistynyt erityisesti pohjoismaisten asunnottomuustoimijoiden kesken.

Kansainvälisiä virikkeitä on saatu muun muassa nais erityiseen asunnottomuustyöhön, traumatietoiseen työtoteutukseen ja nuorten asunnottomuuden poistamiseen. Ennaltaehkäisevän työn osalta kiinnostavimmat esimerkit löytyvät Australiasta ja Walesista.

Viime aikoina on myös julkaistu usean maan toimista uusia asunnottomuuden poistamiseen/vähentämiseen tähtäviä kansallisia strategioita tai ohjelmia. Lähes kaikissa niistä Asunto ensin -periaate on vahvasti lähtökohtana ja myös Suomen esimerkkiin ja kokemuksiin viitataan useasti. Uusia strategioita on laadittu muun muassa Iso-Britanniassa, Hollannissa, Tanskassa ja Ruotsissa.

Erityisesti Tanskan uusi strategia¹⁰ on Suomen kannalta kiinnostava. Tanskan strategiassa haetaan samankaltaista rakenteellista muutosta kuin Suomessa toteutettiin PAAVO-ohjelmakausilla 2008-2015. Suomessa muutos asuntolapainotteisesta tilapäiseen asumiseen perustuvasta palvelukokonaisuudesta pysyväisluonteiseen asumiseen ja siihen liittyvään tukeen toteutettiin kohdentamalla erityisryhmien investointiavustusta enintään 50% asuntoloiden peruskorjaamiseen tuetun asumisen yksiköiksi, joissa jokaisella asukkaalla on oma vuokra-asunto sekä tukihenkilöstön palkkaamiseen (50%) ohjelmakauden ajaksi.

Tanskassa kunta on aiemmin voinut saada 50% valtionavustusta tilapäisen asumisen järjestämiseen asuntoloissa. Uudessa strategiassa on selkeä taloudellinen kannustin: Tilapäisen asumisen tuelle on asetettu 90 päivän määräaika, minkä jälkeen kunta voi saada valtionavustusta vain pysyvään asumisratkaisuun liittyvän tuen järjestämiseen.

Kaikissa strategioissa hahmottuu asunto- ja sosiaaliviranomaisten tiiviin yhteistyön merkitys siitä huolimatta, onko varsinainen ohjausvastuu valtionhallinnossa asunto- tai sosiaaliasioiden vastaavalla ministeriöllä. Poikkeuksen muodostaa Ranska, jossa vuonna 2010 perustettiin erityinen organisaatio Dihal (délégation interministérielle à hébergement et à l'accès au logement) vastaamaan kansallisen asunnottomuusstrategian toteutuksesta ja ministeriöiden välisen yhteistyön sujumisesta strategian toteutuksessa.

5. Havaintoja ja arvioita asunnottomuustyön ja asunnottomien palvelujärjestelmän nykytilasta

Tämä osio jakaantuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa esitellään ennen kaikkea asunnottomuustyön parhaiden asiantuntijoiden, käytännön toimijoiden ja asiakastyötä, tekevien näkemyksiä asunnottomuuden profiilin muutoksesta, palveluiden nykytilasta ja kehittämistarpeista, toisessa osiossa esitellään esimerkinomaisesti kehitettyjä hyviä käytäntöjä ja toimintamalleja ja lopuksi yhteenvedon arvioidaan asunnottomuustyön nykytilaa järjestelmätasolla. Käytännön työn asiantuntijoiden tässä esitettävät näkemykset perustuvat valtakunnallisen asunnottomuusseminaarin (17.10.2022) osanottajille toteutettuun

¹⁰ <https://socialstyrelsen.dk/nyheder/2020/nationale-retningslinjer-for-indsatsen-mod-hjemloshed>

nettikyselyyn, johon saatiin kaikkiaan 75 vastausta sekä Verkstokehittäjien¹¹ laajan asiantuntijaryhmän (ryhmän kokoonpano liitteessä 2) näkemyksiin.

5.1. Nykytilan suurimmat ongelmat ja esteet asunnottomuuden poistamiselle

Vastauksissa esitetään hyvin punnittuja käytännön kokemukseen perustuvia näkemyksiä. Ymmärrettävästi vastauksissa korostuu tarvittavien soveltuvien asumisratkaisujen sekä palvelujen ja tuen riittämättömyys ja asunnottomien vaikeudet ylipäättään saada palveluja. Vastauksissa näkyy myös huoli kokonaisuuden toimivuudesta ja koordinaatiosta ja Asunto ensin -mallin rapautumisesta.

”Suurin ongelma on, että koko Suomen kattavaa asunnottomuusohjelmaa ei tällä hetkellä ole ollut. Ohjelmajohtajan puute on aiheuttanut sen, että työtä on tehty pitkälti siiloissa kukin omissa kaupungeissaan. Lisäksi puheisiin ja toimenpiteisiin on taas kerran löydetty vanhoja lääkkeitä eli on avattu uusia hätämajoituksia ja lisätty tilapäistä asumista. Asunto ensin -mallia ei myöskään tunnuta enää ymmärrettävän yhtä laajasti kuin aiemmin.”

”Asunto ensin -mallia ei toteuteta kaikkialla, ei edes isoissa kunnissa (esimerkkinä Turku).”

”Asunnottomuustyö omassa kunnassani on jäänyt soteuudistuksen jalkoihin.”

”Tosiasiallinen tarve on mielestäni kuntien ja järjestösektorin koordinoimaton yhteistyö. Kunnat tekevät keskenään paljon hyvää yhteistyötä, järjestöt keskenään. Mutta molemmat omista poteroistaan.”

”Vaikuttaa siltä, että asunnottomuutta pidetään liian pienenä sosiaalisena ongelmana, jonka ratkaisuun ei eri alueiden ja kuntien osalta kiinnitetä huomiota. Toinen ongelma on asunnottomuuden poistamisen vastuunjaon valahtaminen ministeriöiden väliin ja kokonaiskoordinaation puute.”

Asunnottomuustyön ja toimivien yhteistyörakenteiden säilyminen huolettaa. Toisaalta esitetään hyvin pragmaattisia näkemyksiä tilanteesta:

”Asunnottomuustavoitteiden toteuttamisessa ei voi odottaa, että koko Suomen sosiaali- ja terveyspalvelut toimivat täydellisesti, jonka jälkeen voidaan saada tuloksia aikaan. Siinä odottavan aika käy pitkäksi! Pitää vaatia resursseja keskeisimpiin ongelmakohtiin (psykiatria- ja päihdepalvelut) ja toimia olemassa olevassa toimintaympäristössä.”

Sekä päihde- että mielenterveyspalvelujen riittämättömyys että asiakkaiden pompottelu palvelusta toiseen erityisesti niiden asunnottomien kohdalla, joilla on sekä päihde- että mielenterveysongelmia näyttäytyy isona ongelmana. Asumisyksiköt, varsinkin jos tuki niissä ei ole riittävää, eivät näitä ongelmia pysty ratkaisemaan ja seurauksena on siksi tarpeettomia häätöjä.

5.2. Mikä ratkaisuksi?

Vastauksissa esitetään ratkaisuehdotuksia niin järjestelmätasolle kuin yksilökohtaiseen työhönkin. Valtion vahvaa osallistumista pidetään tärkeänä ja asunnottomuuden poistamisesta halutaan uudelleen tehdä yhteinen asia. Valtakunnallisen ohjauksen ja koordinaation tarpeeseen viitataan useassa vastauksessa:

¹¹ <https://asuntoensin.fi/ohjelma/historia/asunnottomuuden-ennaltaehkaysyn-toimenpideohjelma-2016-2019/verkstokehittajat-hanke/>

”Asunnottomuuden poistamisen tulee olla valtioneuvoston agendalla ja sen johtamisen tulee olla organisoitua ja vastuutettua (ohjelmajohtajan puute on ilmeinen). Hyvinvointialueille tulee tehdä aluekohtaiset suunnitelmat asunnottomuuden poistamiseen ja linkittää ne MAL-sopimuksiin.”

Ylipäättään vastauksissa korostuu ammatillisesti vahvan, yksilöllisen tuen merkitys, palvelujärjestelmän joustavuus ja asiakasystävällisyys. Tarve nykyistä erikoistuneemmille pienille tuetun asumisen yksiköille on ilmeinen. Seuraavassa vastauksessa on kiteytetty lähes kaikki olennainen:

”Asunnottomuuden poistamisessa tarvitaan sekä vahvasti tuettua, hajasijoitettua asumista että pieniä, asunto ensin -mallin mukaisia asumisyksiköitä heille, jotka eivät pärjää hajasijoitetussa asuntokannassa. Tulee pitää mielessä, että osa asunnottomien ”kovasta ytimeistä” olisi ennen vanhaan eläneet elämänsä psykiatrisissa sairaaloissa. Nyt kun laitoksista on haluttu luopua, tulisi kehittää sellaisia asumispalveluita, joissa vakavasti psykiatrisesti sairast (mahd. myös päihderiippuvaiset) henkilöt voisivat asua turvallisesti ja pitkäaikaisesti ilman, että joutuvat vuosia oleilemaan päihdekäytön keskellä asumispäivystyksissä, joissa he joutuvat alttiiksi monenlaiselle väkivallalle ja hyväksikäytölle. Sekä asumispalveluyksiköissä että hajasijoitettuun asuntokantaan annettavassa asumisen tuessa tulee olla monialaista osaamista ja terveydenhuollon osalta sekä somaattiseen että psyykkiseen terveyteen liittyvää, liikkuvaa hoitoa ja hoidonarviota. Pitäisi kiinnittää huomiota myös siihen, mitä sen jälkeen tapahtuu, kun ihminen on asutettu tukiasumisyksikköön tai vuokra-asuntoon, eli hän tarvitsee usein tukea siihen, että saa elämänsä sisältöä, joka voi olla työelämään kuntouttavaa tai sosiaalista kanssakäymistä lisäävää. Kun halutaan tehdä vaikuttavaa asunnottomuuden vastaista työtä, tulee ymmärtää, että kyse on erittäin monimutkaisissa elämäntilanteissa elävistä henkilöistä, joita ei ole lukumäärällisesti paljoa mutta joille tarjottava apu pitää räätälöidä ja olla tarpeeksi ”raskasta”. Missään nimessä ei puhuta perustason palveluista, vaan aivan erityistä asiantuntemusta vaativasta työstä, jonka tekijöiksi tarvitaan sosiaalihuollon ja terveydenhuollon vahvoja ammattilaisia. Heidän kumppaneikseen tarvitaan myös kokemusasiantuntijoita ja muita vertaistaukselta toimivia henkilöitä, jotka voivat keskittyä auttamaan hyvin konkreettisissa asioissa ja olla läsnä kuuntelijoina.”

Vastauksissa tuodaan myös esiin tarve muuttaa nykyisiä ensisuojienvastaavien toimintaperiaatteita:

”Hätämajoitukset/ensisuojamaiset paikat muutettava hoitoa antaviksi koska ihmiset niissä lähtökohtaisesti huonossa kunnossa.”

Hätä/kriisimajoitus on muutettava kaikissa kunnissa/Hytealueissa Asumispäivystykseksi, jossa kartoitetaan ensin psyykinen ja fyysinen tilanne ja tarjotaan muutama vaihtoehtoaasumisratkaisu jatkoon.”

Vastauksissa esitetään myös hyvin kattava listaus niistä ryhmistä, joille uusia asumisratkaisuja ja tukea tarvitaan. Lista osoittaa hyvin sekä asunnottomuuden profiilin moninaistumisen että yksilöllisten ratkaisujen tarpeen. Seuraava vastaus on monella tavalla pysäyttävä ja kertoo myös pitkittyneen asunnottomuuden koruttomista seurauksista:

”Meillä on joukko ikääntyneitä ex-asunnottomia, joiden päihteidenkäyttö on ollut joskus runsasta. Kodin saamisen ja ikääntymisen myötä päihteet ovat jääneet ja vanhuuden hauraus on tullut tilalle. Nämä vanhuset tarvitsevat oman, rauhallisen ympäristön kodikseen. Olemme huomanneet, että ikääntyneet ihmiset tahtovat jäädä asumisyksiköissä nuorempien ”tönittäväksi” tai jopa kiusaamisen kohteeksi. Näinhän asia ei voi olla.”

5.3. Paljon palvelua tarvitsevat asunnottomat

Asunto ensin -mallin tuloksellisuudesta on paljon kansainvälistä tutkimusta. Niiden mukaan keskimäärin 80% asunnon saaneista asunnottomista on kyennyt asunnon pitämään, näin myös Suomessa. Kun asunnottomuus halutaan poistaa kokonaan, asunto tulee kyetä järjestämään myös tälle 20%:lle paljon

tukea ja palvelua tarvitsevalle asunnottomien ryhmälle. Tähän kysymykseen on Verkostokehittäjien laaja asiantuntijaryhmä työpajoissaan hakenut vastauksia.

Työryhmä on jäsentänyt asunnottomuusriskin taustalla olevia syitä kuten terveydelliset taustatekijät (mielenterveysongelmat, riippuvuussairaudet, neuropsykiatriset sairaudet ja somaattiset sairaudet), sosiaaliset ja kulttuuriset taustatekijät (periytyvää huono-osaisuutta, epäsosiaalista elämäntapaa ja kulttuurisia tekijöitä kuten kielitaidottomuutta maahanmuuttajilla)

Riskitekijät johtuvat myös palvelujärjestelmästä, asiakkaan ja palveluiden kohtaamattomuudesta, palveluiden ylikuormituksesta ja ruuhkautumisesta sekä koordinoinnin heikkoudesta (asiakas joutuu itse koordinoimaan palvelujaan eikä tieto välity asiantuntijalta toiselle).

Tunnistettuihin riskiryhmiin kuuluvina työryhmä mainitsee palveluiden ulkopuolella olevat syrjäytyneet asunnottomat, pyöröoviasiakkaat, päihderiippuvaiset, psykoosioireiset. neuropsykiatrisia oireita omaavat, traumataustaiset, rikostaustaiset, väkivaltaisesti/haastavasti käyttäytyvät, laitostaustaiset jälkihuollon nuoret, maahanmuuttajataustaiset, somaattisesti ja fyysisesti monisairaavat.

Työryhmä on erityisesti pohtinut mitä toimintamalleja olisi tarpeen viedä ja edelleen kehittää hyvinvointialueille. Ehdotukset voi tiivistää kolmeen sanaan: integrointi, yhteistyö ja keskittäminen. Paljon palvelua tarvitsevat asiakkaat ovat useimmiten sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisasiakkaita. Siksi yhteisten asiakassuunnitelmien ja tietojen vaihdon merkitys korostuu. Kohderyhmä tarvitsee räätälöityjä palveluja, joiden toteutus voi edellyttää osaamisen keskittämistä.

Paljon palveluja tarvitsevan ryhmän osalta korostuu työntekijöiden aktiivisen, kiinni pitävän työtteen merkitys. Palveluita on vietävä asiakkaan kotiin ja on tarjottava aktiivisesti palvelua, joka asiakkaalle kuuluu eikä odotettava asiakkaan aktiivisuutta.

Työryhmän arvion mukaan tarvitaan enemmän erilaisia Asunto ensin -periaatteen mukaisia asumisyksiköitä. Paljon palvelua tarvitseville asukkaille soveltuvat parhaiten pienet n. 20-paikkaiset yksiköt, joiden henkilökunnalla on vankka päihde- mielenterveyspuolen osaaminen. Myös isompien yksiköiden toimintaa voidaan kehittää rakentamalla yhteisöjä yksikön sisään ja profiloimalla yksikön sisällä.

Palvelujen kynnyksettömyys ja saavutettavuus ovat keskeisiä edellytyksiä kohderyhmän auttamisessa. Hoitoon pääsyä tulee helpottaa eikä asiointikyky voi olla vaatimuksena hoidon saamiselle, esimerkiksi katkaisuhoidon pitäisi päästä kynnyksettömästi. Ylipäätään palveluilta tarvitaan tämän vaikeimman ryhmän osalta suurta joustavuutta. Paljon palveluja tarvitsevat asiakkaat ovat lukumääräisesti pieni ryhmä, joka kuormittaa useita sosiaali- ja terveydenhuollon ja myös muiden viranomaisten ja kolmannen sektorin palveluja. Asiakkaille, jotka eivät taivu normeihin, normien mukaiset keskimääräiset palvelut eivät toimi. Siksi on tärkeää, että otolliset tilaisuudet asiakkaiden kiinnittymiseksi palveluihin hyödynnetään. Kun asiakas ottaa yhteyttä mihin hyvänsä palveluun varmistetaan, että hän löytää tarvitsemansa palvelun: Ei lähetteellä vaan saattaen vaihtaan.

5.4. Kokoavaa arviointia

Asunnottomuus on viime vuosina vähentynyt keskimäärin 300 henkilöllä vuodessa. Vähentyminen on sinänsä positiivinen asia, varsinkin kun sitä vertaa yleiseurooppalaiseen kehitykseen, mutta vuoden 2027 poistamistavoitetta ajatellen tahti on liian hidas. Toimenpiteiden hyötysuhde ei tällä hetkellä ole riittävä. Esimerkiksi Helsingissä vuonna 2021 osoitettiin asunnottomille kaikkiaan 900 asuntoa, mutta asunnottomuus vähentyi vain 300 henkilöllä. Samaan aikaan häätöjen määrä koko maassa on pysynyt samalla tasolla ¹²

¹² <https://ysaatio.fi/haatojen-maara-ei-laske-vaikka-asunnottomuus-laskee>

Pelkkä osoitettujen asuntojen määrän lisääminen ei riitä, jos samanaikaisesti uusia asunnottomia tulee entiseen tahtiin. Palvelujärjestelmä myös tuottaa itse asunnottomuutta. Häätöjä tapahtuu myös Asunto ensin -yksiköistä ja tuetusta hajasijoitetusta asumisesta.

Vaikka kaikki häädetyt eivät päädy asunnottomiksi, on häätöjen ennaltaehkäisyllä keskeinen merkitys asunnottomuuden poistamisessa. Asumisneuvonnan tuloksellisuudesta on paljon näyttöä. Asumisneuvonnan kokeilulaki ja asumisneuvonnan laajentaminen kaikkia asumismuotoja koskevaksi on siksi merkittävä askel asunnottomuuden ennaltaehkäisyn laajentamisessa ja tehostamisessa. Hyvä esimerkki asumisneuvonnan monipuolisuudesta on Helsingin asumisneuvonta. Asumisneuvontaa toteutetaan kaupunkien, vuokratyöyhtiöiden ja järjestöjen/säätiöiden toimesta. Toiminta on kehittynyt vahvasti moniammatilliseksi ja hakenut uusia toimintamuotoja kuten pop up-asumisneuvonta ja asumisneuvonnan kohdentaminen eri ryhmille kuten maahanmuuttajille ja nuorille.

Ihmisten päätyminen asunnottomaksi taloudellisista syistä on yhteiskunnan kannalta sekä äärimmäisen epätarkoituksenmukaista että kallista, siksi kaikki mahdollinen sen estämiseksi on tehtävä. Taloudellisista syistä aiheutunut asunnottomuusuhka tulee tunnistaa ja priorisoida velkajärjestelyjä myöntävissä palveluissa. Velkajärjestelyasian nopeutettu käsittely turvaa asumista mahdollistamalla joko kokonaisratkaisun taloustilanteen tasapainottamiseksi tai ohjauksen muihin tarkoituksenmukaisiin palveluihin.

Talous- ja velkaneuvontaa on saatavilla useilta toimijoilta. Toiminta on myös kehittynyt moniviranomaispalveluksi, mistä hyvänä esimerkkinä ovat noin 30 talousneuvola. Talousneuvolaan asiakas voi tulla ilman ajanvarausta ja tavata sosiaalitoimen, talous- ja velkaneuvonnan ja ulosoton asiantuntijan, Osassa neuvoloita voi keskustella myös Kelan, Ohjaamon tai Takuusäätiön asiantuntijan kanssa.

Ennaltaehkäisyn haaste on tavoittaa palveluja tarvitsevat riittävän ajoissa. Palveluja on sinänsä hyvin saatavilla, mutta pääosin virastoissa ja toimistoissa niille, jotka osaavat niitä hakea. Suurimmassa riskissä ovat kuitenkin ne ihmiset, jotka syystä tai toisesta eivät kykene hakeutumaan palvelujen piiriin. Myös ennaltaehkäisyn tulee olla vahvemmin proaktiivista ja etsivää.

Ennaltaehkäisyssä on jo nyt paljon toimijoita ja monipuolinen kokonaisuus, jonka vaikuttavuutta voidaan tehostaa toimintojen koordinoitua ja tiedonkulkua parantamalla sekä kokoamalla nyt erillisiä toimintoja suuremmiksi kokonaisuuksiksi. Hyvinvointialueiden koordinoiva rooli on tässäkin avainasemassa. Ennaltaehkäisyn tehostaminen ei sinänsä edellytä merkittäviä resurssilisäyksiä.

Ennaltaehkäisevässä työssä on nähtävissä kulttuurinmuutos asumissosiaalisen työn vahvistumisen myötä. Asumisen ja asumisolosuhteiden puheeksi ottaminen sosiaali- ja terveyspalveluissa, mutta myös esimerkiksi nuorten palveluissa ja nuorille tarkoitetuissa toiminnoissa, kuten Punaisen Ristin nuorten turvataloissa tai Ohjaamoissa, on konkreettinen osoitus tästä kehityksestä.

Kuvaava esimerkki rajoja ylittävistä yhdessä tekemisestä on myös ympäristötyö ja naapurustotyö, jossa poliisin proaktiivisella ennalta estävällä työllä on tärkeä rooli. Ympäristö- ja yhteisötyö on avainasemassa myös edelleen valitettavan yleisten Nimby-ongelmien taklaamisessa.

Asunnottomuuden profiilin muutos on korostanut etsivän ja jalkautuvan työn merkitystä marginaalissa elävien ja palveluiden ulkopuolella olevien asunnottomien tavoittamiseksi. Etsivän työn tarve on tullut vielä näkyvämmäksi koronapandemian aikana. Esimerkkejä etsivästä työstä ovat Helsingin kaupungin lähityö, Vailla vakinaista asuntoa ry:n Yökiitäjä, Helsingin Diakonissalaitoksen Tukialus ja A-klinikkasäätiön Katuklinikka. Asunnottomuuden etulinjassa tehtävä työ tarvitsee tuekseen koordinaatiota ja selviä palvelupolkuja eteenpäin, muuten työ voi jäädä kannattelevaksi, mikä tietenkin sekkin jo on arvokasta.

Mielenterveys- ja päihdehuollon palvelujen saatavuudessa asunnottomille on huomattavia ongelmia. Mielenterveyspalvelujen ahdinko heijastuu tällä hetkellä laajalti asunnottomien palveluihin ja paljon palvelua tarvitsevien asunnottomien hoitoon. Psykiatristen sairaansijojen liian nopea alasajo on johtanut poliklinikkatyön ylikuormitukseen ja lyhyihin hoitajaksoihin, jotka käytännössä voivat tarkoittaa potilaan

kotiutumista suoraan asunnottomaksi asumispäivystykseen. Tuetun asumisen yksiköt ja etsivä työ tarvitsisivat työnsä tueksi muun muassa riippuvuuspsykiatrian asiantuntemusta jalkautuvan työn ja/tai konsultaation muodossa.

Asunnottomien tarvitsemien sosiaali- ja terveystalvelujen alimitoitettut henkilöstöresurssit ovat arkipäivää monessa kaupungissa ja nyt myös hyvinvointialueilla. Osaksi on kyse myös vaikeuksista saada ammattitaitoista henkilöstöä, mikä näkyy tällä hetkellä myös asunnottomien asumistalveluissa.

Asumisratkaisujen ja tuen riittämättömyys jäsentyy lähemmin tarkasteltuna monitasoisena kysymyksenä. Osaksi on kyse siitä, että tarvittavia asumisratkaisuja tai tukea ei yksinkertaisesti ole olemassa. Pienemmillä paikkakunnilla saatetaan haikailla ensisuoajatyyppisten ratkaisujen perään, vaikka suhteellisen pienen päihteitä käyttävän asunnottomien ryhmän asuminen ja tuki olisi järjestettävissä Asunto ensin -mallin mukaisilla kustannustehokkailla asumis- ja tukiratkaisuilla ilman uusia investointeja.

Suuremmilla paikkakunnilla, missä palveluvalikko on monipuolisempi, näkyy myös ongelmia koordinaatiossa ja prosesseissa. Asiakkaita voi olla yksinkertaisesti väärissä paikoissa: tuetussa asumisessa on asukkaita, jotka selviäisivät itsenäisessä asunnossa vähemmällä tuella ja vastaavasti hajasijoitetuissa asunnoissa asuu kevyellä tuella tai ilman tukea asukkaita, jotka tarvitsisivat selvästi vahvempaa tukea.

Asunnottomien talveluissa on viime vuosina ollut vilkas kehittämisenostus, mitä ovat vauhdittaneet STEAn hankerahoitus ja toiminta-avustukset, Verkostokehittäjien systemaattinen koulutustoiminta sekä lisääntynyt kansainvälinen vuorovaikutus. Myös kaupunkien oma talvelujen kehittämistoiminta on vilkastunut erityisesti STM:n ohjelmakaudella 2020-2022 myöntämän hankerahoituksen turvin. Hankerahoituksella on kehitetty muun muassa jalkautuvan ja liikkuvan tuen Nopsajalka-konseptia ja Jyväskylän kotiin vietävää Kotikonsti päihdekuntoutusta.

Asunto ensin 2.0 -mallin kehittymisen kannalta erityisen lupaava on liikkuvan moniammatillisen tuen Nopsajalka-malli, jota kuvataan tarkemmin raportin luvussa 7.

Hanketoiminnan haasteet ovat entiset eli kehitetyn toiminnan saaminen vakinaiseksi. On myös nähtävissä, että hanketoiminnalla paikataan ilmeisiä resurssivajeita. Ilahduttavaa on kuitenkin nähdä, että kehittämistä on tehty asiakaskohtaisen työn menetelmällisessä kehittämisessä. Aina ei ole kyse mittavasta ja muodollisesta hankkeistamisesta vaan pienistä innovaatioista, arjen nokkeluudesta, jolla talvelujen sujuvuutta ja asiakaslähtöisyyttä on parannettu. Erityisen merkittävänä on pidettävä kokemusasiantuntijuuden "normalisoitumista", kokemusasiantuntijoiden hyödyntämistä sekä talvelujen kehittämisessä että tukityössä.

Luottamusta asunnottomuustyön vaikuttavuuden tehostumiseen lisää myös asunnottomuutta koskevan tutkimustyön lisääntyminen ja monipuolistuminen ja nuorten tutkijoiden esiinmarssi. Tutkimusta tehdään sekä akateemisena perustutkimuksena että käytännön läheisenä soveltavana tutkimuksena. Suomalaisten tutkijoiden osaamista arvostetaan myös kansainvälisesti ja he ovat kysytyjä kumppaneita kansainvälisissä hankkeissa. Tutkimustyön monitieteellisyys näkyy hyvin esimerkiksi Y-Säätiön tutkimustiimissä, missä on myös taloustieteellistä osaamista ja kustannusvaikuttavuuteen kohdistuvaa tutkimusta.

Täyden hyödyn saaminen tehdystä kehittämisestä edellyttäisi kuitenkin nykyistä parempaa ja tiiviimpää yhteistyötä ja yhdessä tekemistä kaupunkien (nyt hyvinvointialueiden) ja järjestöjen välillä, kehittämistä tapahtuu edelleen liikaa erillään ja järjestöt näyttävät aitojen kumppanien sijaan enemmän palveluntuottajina. Kyse on pitkälti omistajuudesta, siitä, mikä taho ottaa selkeän koordinoitavuuteen asunnottomuuden poistamiseen tähtäävästä työstä.

Mikään edellä kuvatuista haasteista ei ole ratkaisematon. Asunnottomuuden poistaminen edellyttää kuitenkin uudenlaista kumppanuutta ja yhdessä tekemistä missä hyvinvointialueet ovat ratkaisevassa roolissa.

6. Toimintaympäristön muutokset

Asunnottomuuden poistamistavoitetta ajatellen nykyhetkessä on paljon yhtäläisyyksiä vuoden 2008 tilanteeseen, kun Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmaa (PAAVO 1) oltiin käynnistämässä. Talous on painumassa taantumaan, mikä lisää riskiä työttömyyden ja sitä kautta myös asunnottomuuden kasvuun. Samalla talouden taantuma vaikeuttaa julkisten hyvinvointipalvelujen rahoitusta.

Erot ovat kuitenkin merkittävät. Sota Ukrainassa on aiheuttanut kaiken inhimillisen hädän lisäksi ennennäkemättömiä vaikutuksia, jotka näkyvät laajojen väestöryhmien arjessa myös Suomessa. Sähkön hinta, inflaatio ja korkojen nousu lisäävät kaikki kotitalouksien taloudellisia vaikeuksia ja lisäävät myös asunnottomuusriskiä. Ukrainan sodan pitkittyessä myös tilapäistä suojelua hakevien pakolaisten määrä voi vielä lisääntyä huomattavasti ja jo maahan saapuneiden ukrainalaisten siirtyminen vastaanottokeskuksista voi näkyä joidenkin paikkakuntien vuokra-asuntotilanteen kiristymisenä.

Paljon on tapahtunut vuoden 2008 jälkeen. Asunnottomuuden kokonaismäärä on käytännössä puolittunut ja painopiste siirtynyt tilapäisestä asumisesta pysyvämpiin asumisratkaisuihin. Samalla asunnottomuustyön ammatillinen osaaminen sekä eri työmuotojen ja asukkaiden tuen kehittäminen on noussut aivan uudelle tasolle. Yksi yhtäläisyys vuoden 2008 tilanteeseen kyllä löytyy. Samoin kuin vuonna 2008 myös nyt kohdennettuja toimenpiteitä tarvitaan eniten tukea tarvitsevalle ja haavoittuvimmalle ryhmälle asunnottomia. Kohderyhmän profiilissa on kuitenkin nähtävissä selkeä muutos, mikä on otettava huomioon toimenpiteiden ja palvelujen suunnittelussa ja toteutuksessa.

Vuonna 2008 käynnistetty PAAVO-ohjelma tähtäsi asunnottomuuspolitiikan ja asunnottomuuden poistamisen systeemiseen muutokseen, Asunto ensin -perustaiseen pysyvään asumisratkaisuun pohjautuvaan palvelujärjestelmään tilapäisiin asumisratkaisuihin perustuvan portaittaisen mallin sijasta. Vaikka systeeminen muutos on edelleen meneillään ja paikallisesti portaittaisen mallin elementtejä on nähtävissä, samankaltaista systeemisen muutoksen tarvetta ei ole nähtävissä. Asunto ensin -malli sinänsä tarvitsee päivittämistä, mitä työtä on jo tehtykin Asunto ensin 2.0 – mallin avulla.

Asunnottomuuden poistaminen on osa syrjäytymisen vastaista ja eriarvoisuutta vähentävää politiikkaa. Tämän selvitystyön keskeinen lähtökohta on asunnottomuuden ymmärtäminen rajallisena, yhteiskunnallisena ongelmana, johon on löydettävissä pysyvä ratkaisu. Tavoitteena ei siis ole rakentaa pysyvää asunnottomuuden hoitoon erikoistunutta palvelujärjestelmää. Sen sijaan tarvitaan vahva rakenteellinen asunnottomuuden ennaltaehkäisyn kokonaisuus.

Systeemistä muutosta ei samassa merkityksessä kuin vuonna 2008 tarvita, mutta poistamistavoitetta ei voida saavuttaa pelkästään lisäämällä samaa eli pelkillä resurssilisäyksillä. Mitkä ovat siis ne muutosajurit, joiden varaan tarvittava muutos voidaan rakentaa tilanteessa, jossa hyvinvointialueuudistuksen myötä keskeiset asunnottomuuden poistamisen ekosysteemin ”palikat” ovat järjestyneet uuteen asentoon.

Asunnottomuuden poistaminen on yhteiskunnallinen tavoite, jonka omistajuus on yksiselitteisesti julkisella vallalla. Valtion omistajuus määrittyy jo lainsäädännöstä lähtien, mutta on erityisesti korostunut hyvinvointialueiden rahoituksen myötä. Tämä ei tarkoita, että omistajuudesta valtionhallinnossa eri ministeriöiden välillä tai alueellisella ja paikallisella tasolla kuntien ja hyvinvointialueiden välillä vallitsisi yhteisymmärrys.

Omistajuuteen liittyy myös tavoitteen toteutumisen kannalta ratkaisevan tärkeä ohjausvalta. Valtion omistajuus ja ohjaus voi tässä hankkeessa toteutua sekä lainsäädännön että resurssiohjauksen kautta. Aiempien vähentämishjelmien yhteydessä ohjauksen painopiste on vahvasti ollut resurssiohjauksessa ja siihen liittyvissä taloudellisissa kannustimissa. Poikkeuksen tekee oikeastaan ainoastaan uusi asumisneuvontaa koskeva kokeilulainsäädäntö, mutta siihenkin sisältyy tärkeänä elementtinä taloudellinen tuki.

Hyvinvointialueiden valtionohjaus perustuu voimassa olevaan lainsäädäntöön ja resurssiohjaukseen. Asunnottomuuden poistamistavoitteen näkökulmasta resurssiohjaus taloudellisten kannusteiden avulla on edelleen ensisijaisin ja tehokkain vaihtoehto.

Taloudellisten kannusteiden käyttöä perustele myös asunnottomuuden poistamisesta syntyvät kustannussäästöt, jotka kohdentuvat useille valtionhallinnon sektoreille mukaan lukien Poliisi ja oikeuslaitoksen toiminta. On selvää, että taloudellisten kannusteiden tulee olla riittävästi kohdennettuja ja suoriteperustaisuuden sijaan vaikuttavuusperustaisia. Nykyistä velvoittavamman lainsäädännön tarpeellisuutta on syytä arvioida vasta, jos nyt esitettävät toimenpiteet eivät osoittaudu riittäviksi.

Hyvinvointialueet ovat nousemassa avainasemaan asunnottomuuden poistamisessa. Asunnottomuus poistuu vain pysyvillä asumisratkaisulla ja asuminen on toki edelleen kuntien vastuulla. Kyllä, mutta erityisesti eniten tukea ja palvelua tarvitsevat asunnottomat ovat täysin riippuvaisia hyvinvointialueiden palveluista.

Hyvinvointialueita koskevan lainsäädännön mukaan palvelut tulee ensisijaisesti järjestää omalla hyvinvointialueella. Ihmiset eivät ole muuttaneet hyvinvointialueelle, vaan asuvat edelleen kunnissa. Tosiasiallisesti uudistus on kuitenkin hälventänyt kuntarajojen merkitystä. Asumisella on tärkeä merkitys hyvinvointialueen palvelujen suunnitteluun ja vastaavasti hyvinvointialueen palveluilla voi olla olennainen merkitys aluekehitykselle. Pienten asiakasryhmien, kuten asunnottomien, osalta voi olla taloudellisia paineita palvelujen keskittämiseen, mutta palvelut tulisi niiden luonteen vuoksi toteuttaa ensisijaisesti lähipalveluina. Esimerkiksi asumispäivystys ja lyhytaikainen tilapäinen asuminen tulee turvata alueellisesti tarvetta vastaavasti.

Hyvinvointialueen talouden näkökulmasta asunnottomuus voi hyvin näyttäytyä vähämerkityksellisenä asiana. Asunnottomuuden poistaminen ja ennaltaehkäisy haastaa kuitenkin hyvinvointialueita ja niiden kykyä ratkaista sellaista ilmiöperustaista sosiaalista ongelmaa, jonka omistajuus ja vastuut jakautuvat usealle toimijalle ja toimialalle. Ei ole mitään syytä epäillä, etteivätkö hyvinvointialueet kykenisi tähän haasteeseen vastaamaan.

7. Asunto ensin 2.0 asunnottomuuden poistamistyön perustana

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelmassa todetaan: ”Toimivaksi todetusta Asunto ensin -periaatteesta pidetään kiinni”. Tämä on ensimmäinen kerta, kun Asunto ensin -periaate on mainittu hallitusohjelmassa. Asunto ensin -periaate on kuitenkin ollut asunnottomuuden vähentämiseen tähtäävän politiikan ja toimenpiteiden perustana jo vuodesta 2008 lähtien, yksittäisiä hankkeita ja asumisyksikköjä oli toteutettu periaatteen mukaisesti jo ennen sitäkin.

Suomalainen Asunto ensin -malli voidaan kiteyttää lyhyesti seuraavasti:

Oikeus asuntoon ja tarvittavaan tukeen kuuluu ihmisarvoiseen elämään ja on perusoikeus. Sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien ratkaiseminen ei ole edellytyksenä asumisen järjestämiselle, vaan asunto on edellytys, joka mahdollistaa myös asunnottomuutta kokeneen henkilön muiden ongelmien ratkaisemisen. Lähtökohdana on siksi omaan, toistaiseksi voimassa olevaan vuokrasopimukseen perustuvan asunnon osoittaminen asunnottomalle henkilölle ilman ennakkoehtoja. Asumisen järjestämiselle tulee aina liittyä tarvittava tuki. Mallissa korostuu yksilön itsemääräämisoikeus ja vapaaehtoisuus, elämäntapamuutosta ei edellytetä, mutta työote on kuntouttava ja tukipalveluja on tarjottava aktiivisesti niitä tarvitseville. Asuminen ja palvelut on kuitenkin erotettu toisistaan ja asuminen samassa asunnossa voi jatkua, vaikka tuen tarve loppuisikin.

Asunto ensin -mallin yleiset periaatteet on kuvattu kattavasti eurooppalaisessa Asunto ensin -oppaassa¹³. Y-Säätiön ylläpitämille verkkosivuille www.asuntoensin.fi on koottu käytännön soveltamisohjeita ja kokemuksia Asunto ensin -mallin soveltamisesta. Erityisesti on mainittava laajan asiantuntijatyön pohjalta kehitetty Asunto ensin -laatusuositukset¹⁴, mikä on edelleen käyttökelpoinen sekä käytännön työn kehittämisessä että palvelujen hankinnassa.

Suomalaisessa mallissa Asunto ensin -periaate on nähty kehitettävänä ja kehittyvänä mallina, jonka on reagoitava asunnottomuuden ja toimintaympäristön muutokseen. Asiantuntijoiden ja käytännön työntekijöiden tunnistamien ongelmien ratkaisemiseksi syntyi syksyllä 2019 Tampereen yliopiston tutkijoiden fasilitoimana muutoslaboratoriotyöskentelyn tuloksena 30 asiantuntijan toimesta Asunto ensin -mallin päivitys Asunto ensin 2.0 – tehdään yhdessä jokaiselle mahdollisuus.¹⁵

Asunto ensin 2.0 -mallissa esitetyt konkreettiset toimenpide-ehdotukset ovat soteuudistuksen jälkeen, jos mahdollista, entistäkin ajankohtaisempia. AE 2.0-mallissa on tunnistettu asunnottomuuden profiilin muutos, asiakaskunnan intensiivisemmän tuen tarve ja tarve integroida sotepalvelut paremmin Asunto ensin-mallin mukaiseen työhön.

Asunto ensin 2.0 -mallin perustaksi on selvästi rakentumassa asunnottomien asiakkaiden elämismaailman parempi ymmärrys, kunnioittava kohtaaminen ja luottamuksen rakentamiseen perustuva kuntouttava työote. Erityisen tärkeitä ovat kaikki haavoittuvimmassa asemassa olevien ja marginaalissa elävien ihmisten tavoittamiseen ja auttamiseen tähtäävät matalan kynnyksen palvelut sekä moniammatillinen etsivä ja liikkuva tuki.

Tämän kehittämistyön myötä on hahmottumassa suomalainen malli Asunto ensin -periaatteen mukaiseen tukityöhön. Etsivää työtä on sinänsä tehty jo pitkään esimerkiksi Vailla vakinaista asuntoa ry:n Yökiitäjät -toiminnassa tai Helsingin kaupungin, nykyisin lähityön nimellä tunnetussa toiminnassa. Lähimpänä HF Pathways mallin mukaista ACT-tiimiä on Auroran sairaalan liikkuva avohoito, joka tarjoaa psykoosisairautta sairastaville kokonaisvaltaista moniammatillista tukea. Helsingin Diakonissalaitoksen Tukialus ja A-klinikkasäätiön Katuklinikka ovat molemmat tuoneet näkyväksi erityisesti huumeiden käyttäjien tarpeet.

Liikkuvan ja jalkautuvan tuen Nopsajalka-malli syntyi vuonna 2019 Tampereen yliopistolla toteutetussa Muutoslaboratoriossa, johon osallistui edustajia Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystalouksista, asumispalveluista sekä merkittävistä kolmannen sektorin palveluntuottajajärjestöistä, työskentelyssä hyödynnettiin myös Porin LiiTu-toiminnan kokemuksia. Nopsajalka-mallia on edelleen kehitetty Jyväskylässä syksyllä 2020 käynnistyneessä hankkeessa. Professori Annalisa Sanninon työryhmän mallinnus perustuu erityisesti Jyväskylän Nopsajalan kokemuksiin.

Jyväskylän Nopsajalka-tiimi palvelee erityistä tukea tarvitsevia asiakkaita, jotka kohtaavat asunnottomuutta tai ovat asunnottomuusriskissä ja joilla on vaikeuksia saada tarvitsemiinsa sosiaali- ja terveystalouksia. Tiimissä työskentelee psykiatrinen sairaanhoitaja, sosiaaliohjaaja ja sosiaalityöntekijä. Tiimissä on aikuissosiaalityön, lastensuojelun, päihde-, kriisi- ja traumatyön osaamista.

Nopsajalan tiimi tarjoaa asiakkaalle matalan kynnyksen sosiaaliohjausta, asumisneuvontaa sekä päihde- ja mielenterveystyötä. Tiimi reagoi nopeasti asiakkaan tilanteeseen, selvittää palvelutarpeen sekä ohjaa ja kannattelee asiakasta hänen tarvitsemiinsa muihin palveluihin. Palveluprosessi on intensiivinen ja ajallisesti rajattu. Nopsajalan moniammatillisen tiimin keskeinen toimintaperiaate on ”saattaen vaihdettava”, jossa tarvittaessa asiakkaan mukana kulkien varmistetaan palvelujen ja tuen saaminen ja jatkuvuus. Jos ihmisellä ei ole asuntoa, ei sähköpostia, ei pankkikorttia eikä välttämättä puhelintakaan, pelkkä lähete ei riitä.

Nopsajalan moniammatillinen tiimi on HF Pathways- mallin mukaiseen ACT -tiimiin verrattuna huomattavan kustannustehokas ja joustava malli varmistamaan asunnottoman palvelujen ja tuen saannin. Tiimin

¹³ <https://asuntoensin.fi/aineistopankki/asunto-ensin-opas/>

¹⁴ <https://asuntoensin.fi/assets/files/2017/10/Laatusuositukset.pdf>

¹⁵ <https://asuntoensin.fi/aineistopankki/asunto-ensin-2-0-tehdään-yhdessä-jokaiselle-mahdollisuus/>

kokoonpano voi sinänsä vaihdella paikallisten tarpeiden mukaisesti. Tärkeintä on, että tiimissä on sekä sosiaali- että terveydenhuollon asiantuntemusta. On myös ajateltavissa, että vastaava moniammatillinen työryhmä rakentuu asumisneuvonnan ympärille.

8. Toimenpide-ehdotukset ja suositukset.

8.1. Kansallinen ohjelma asunnottomuuden poistamiseksi vuoteen 2027 mennessä

Valtioneuvoston periaatepäätökseen perustuen käynnistetään viipymättä valtakunnallinen ohjelma, jonka tavoitteena on poistaa asunnottomuus nyky muodossa vuoteen 2027 mennessä ja rakentaa samalla tehokas asunnottomuuden ennaltaehkäisyn kokonaisuus.

8.1.1. Päämäärä ja tavoitteet

Toimenpideohjelmalla jatketaan ja saatetaan päätökseen pitkäjänteinen ohjelmatyö asunnottomuuden poistamiseksi Suomesta. Asunnottomuuden poistaminen on osa laajempaa syrjäytymisen ja yhteiskunnallisen eriarvoisuuden estämiseen liittyvää työtä. Ohjelmaan kuuluvat sekä kohdennetut toimenpiteet jäljellä olevan asunnottomuuden poistamiseksi että asunnottomuudelta suojaavan ennaltaehkäisevän palvelu- ja toimintakokonaisuuden tehostaminen.

Kokonaisuus pitää sisällään 3600 asunnon tai asunto/hoitopaikan osoittamisen asunnottomille tai asunnottomuuden riskiryhmille.

8.1.2. Tavoiteltavat vaikutukset

Asunnottomuuden poistaminen

Kohdennetuilla toimenpiteillä asunnottomien kokonaismäärä vuonna 2027 on enintään 300 henkilöä, joista enintään 100 tilapäisissä asumismuodoissa ja enintään 200 henkilöä tilapäisesti sukulaisten ja tuttavien luona olevia pysyvää asumisratkaisua odottavia. Lukumäärät viittaavat reaaliaikaiseen kuukausittain raportoitavaan tilanteeseen.

Ohjelma ei tähtää ainoastaan asunnottomuuden poistamiseen vaan myös asunnon saaneiden asukkaiden nykyistä parempaan integrointiin yhteiskuntaan kuntouttavien palvelujen sekä työmahdollisuuksien tarjoamisen avulla.

Palvelujärjestelmän rakentaminen asunnottomuudelta suojaavaksi

Asunnottomaksi päätyminen on useimmiten seurausta palvelujärjestelmän epäonnistumisesta tai siitä, että palvelujärjestelmä ei ole edes tavoittanut asunnottomuusriskissä ollutta ihmistä riittävän ajoissa. Palvelujärjestelmään rakennetaan sellainen sektorirajat ylittävä ennaltaehkäisyn kokonaisuus, johon sisältyy palvelujen koordinaatio ja hälytysjärjestelmä, joka mahdollistaa asunnottomuusriskin varhaisen tunnistamisen ja avun tarjoamisen asunnottomuuden torjumiseksi.

Kustannussäästöjen saavuttaminen

Aiemmissa tutkimuksissa on selvitetty, että yhden pitkäaikaisasunnottoman asuttaminen säästää yhteiskunnan varoja vähintään 15000 € vuodessa. Ohjelman toteutusaikana päivitetään nämä arviot kustannusvaikuttavuudesta. Kustannusvaikuttavuutta lisätään tehostamalla toimenpiteitä asunnon saaneiden asunnottomien saamiseksi takaisin työelämään.

Vaikka ennaltaehkäisevän toiminnan kustannusvaikuttavuutta on vaikea osoittaa, on asumisneuvonnan osalta voitu osoittaa selkeät kustannussäästöt, kun esimerkiksi häätöjä on peruuntunut. Helsingin asumisneuvonnan arvion mukaan asunnottomuuden ehkäisemisestä syntyvät säästöt ovat 17000 – 52000€ vuodessa käytetyistä palveluista riippuen.

8.2. Ohjelman rahoitus

Ohjelman rahoitus rakentuu useasta eri lähteestä.

Hyvinvointialueille osoitetaan ohjelmakaudelle 36 M€ kohdennettu lisärahoitus ohjelman toteutukseen. Rahoitusta myönnetään hakemusten perusteella ja edellytyksenä on, että hyvinvointialue yhdessä alueen kuntien kanssa on laatinut toteuttamissuunnitelman asunnottomuuden poistamisesta. Myönnettävän rahoituksen määrä on sidoksissa hyvinvointialueen ja sen kuntien sitoumukseen pitkäaikaisasunnottomille osoitettavista asunnoista. Rahoituksen tarkempi käyttötarkoitus täsmennetään hyvinvointialueen ja valtion välisessä toteuttamis- ja rahoitussopimuksessa. Rahoitusta voidaan käyttää muun muassa etsivään työhön ja liikkuvaan tukeen sekä pysyvään Asunto ensin -mallin mukaiseen asumiseen tarvittavaan tukeen. Rahoitusta voidaan kohdentaa myös kokemusasiantuntijoiden palkkaamiseen edellä kuvattuihin tehtäviin mukaan lukien vapautuvien vankien asumisen tuki. Rahoitusta ei voi käyttää tilapäiseen asumiseen.

Niiden hyvinvointialueiden ja kuntien osalta, jotka eivät lisärahoitusta hae, tarvittavista toimenpiteistä sovitaan alueiden vuotuisen arviointi- ja ohjausprosessin yhteydessä ja niiden toteutus rahoitetaan alueiden normaalin rahoituskehityksen puitteissa.

Vastuutahot: YM,STM

Erytisryhmien investointiavustusten tarpeeksi arvioidaan 10 M€ vuodessa. ARAn myöntämisvaltuuksien nykyinen taso mahdollistaa tämän. Investointiavustuksella voidaan toteuttaa noin 400 palveluasuntoa/ tuetun asumisen asuntoa ohjelmakaudella. Investointiavustusta myönnetään ensisijaisesti olemassa olevien kiinteistöjen hankinta- ja peruskorjaamiseen. Mahdolliset uudisrakentamiskohteet tulee toteuttaa integroituina/hybridikohteina. Uudisrakentamiskohteiden osalta niiden hiilijalanjälki tulee minimoida toteuttamalla hankkeet mahdollisuuksien mukaan puurakentamiskohteina tai muuten vähähiilisyttä edistävinä energiatehokkaina hankkeina. Rakennushankkeissa edellytetään rakennuttajilta yhteiskuntavastuun toteuttamista asunnottomuutta kokeneiden työllistämällä

Vastuutahot: YM,ARA

Hajasijoitettujen asuntojen hankintaan osoitetaan STEAn/ARAn investointiavustusta järjestöille 10 M€/vuosi. Tällä rahoituksella voidaan hankkia noin 130-150 asuntoa vuodessa itsenäiseen asumiseen siirtyville ja/tai kevyttä tukea tarvitseville asunnottomille. Vuoden 2023 aikana selvitetään investointiavustusten siirtäminen STEAsta ARAan ja siirron edellyttämät muutokset lainsäädäntöön, myöntöperusteisiin ja käytännön toimintaan.

STEA osoittaa edelleen avustuksia järjestöille asumisen tukeen liittyvään toiminnalliseen työhön ja sen kehittämiseen. Avustusten kokonaismäärä pidetään ohjelmakaudella nykyisellä tasolla.

Lisäksi ohjelman toteutusta, erityisesti järjestövetoisia hankkeita, voidaan tukea erilaisilla hankerahoituksilla muun muassa EU-rahoitusohjelmien kautta.

Ohjelman toteutukseen hyvinvointialueille osoitetaan tutkimuksellista tukea. Rahoitustarve on 350 000€ vuodessa.

8.3. Ohjelman johtaminen ja koordinointi

Selvitystyön perusteella on ilmeistä, että asunnottomuustyötä tekevillä on vahva odotus ohjelmatyön jatkumiseen. Osallistumisella valtakunnallisiin ohjelmiin on ollut tärkeä merkitys asunnottomuuden paikallisessa vähentämisessä ja siihen liittyvässä päätöksenteossa. Ohjelmatyön tarve korostuu tilanteessa, jossa asunnottomuuden vähentämiseen liittyvien palvelujen ja yhteistyörakenteiden organisoituminen hyvinvointialueilla on kesken.

Asunnottomuuden vähentämishajelmien johto- ja koordinoituvastuu on ollut ympäristöministeriöllä. Ohjelmakaudella 2020-2022 valtakunnallisen ohjelman painopiste oli sosiaali- ja terveysministeriön kautta rahoitetuissa kehittämishankkeissa. Sekä ympäristöministeriön että sosiaali- ja terveysministeriön vetovastuu merkittävästä kansallisesta ohjelmasta on perusteltavissa.

Selvityshenkilön näkemyksen mukaan, saadun palautteen ja aiempien kokemusten perusteella, asunnottomuuden poistamisohjelman johto- ja koordinaatio on tarkoituksenmukaista säilyttää ympäristöministeriön vastuulla. Asunnottomuustyöstä vastaavilla kuntien (ja nyt hyvinvointialueiden) sosiaaliviranomaisilla sekä kuntien asuntotoimijoilla ja asunnottomuustyötä tekevillä järjestöillä on tässä asiassa vahva luottamus ympäristöministeriöön. Ympäristöministeriön vetovastuuta puoltaa myös toiminnan jatkuvuuden turvaaminen sekä asumisen ensisijaisuuden korostaminen Asunto ensin -periaatteen mukaisesti. Vetovastuusta huolimatta ympäristöministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön yhteistyötä ohjelman toteutuksessa on tarpeen tiivistää.

On selvää, että vaativan ja monitahoisen ohjelmakokonaisuuden koordinointi ja johtaminen ei ole mahdollista normaalin virkatyön puitteissa. Siksi esitetään, että poistamisohjelmaa varten palkataan ohjelmajohtaja, joka sijoittuu ARAan. Ohjelmajohtajan sijoittumisella ARAan saavutetaan myös synergiahyötyjä, sillä ARAlla on ohjelman toteutuksessa tärkeä rooli muun muassa investointien rahoituksessa ja ennaltaehkäisyssä asumisneuvonnan kautta. Ohjelmajohtajan palkkaamiseen osoitetaan ARAlle erillinen 100000€/v toimintamääräraha.

Ohjelmaa varten perustetaan johtoryhmä, johon kutsutaan ohjelmaan osallistuvien keskeisten kaupunkien ja hyvinvointialueiden johto. Johtoryhmän puheenjohtajuus jaetaan ja puheenjohtajana toimivat sekä ympäristöministeriön että sosiaali- ja terveysministeriön edustajat. Ohjelmajohtajan tukena toimii lisäksi suppea ohjausryhmä, jonka kokoonpanosta päätetään erikseen. Suppeaan ohjausryhmään kutsutaan ohjelman käytännön toteutuksesta hyvinvointialueilla ja kunnissa vastaavia asiantuntijoita, palveluntuottajia, ohjelmaan osallistuvien ministeriöiden edustajia sekä kokemusasiantuntijoiden edustus.

8.4. Sopimukset

Valtakunnallisen ohjelman toteutuksesta laaditaan erilliset sopimukset, joissa määritellään osapuolten roolit, toimenpiteet ja rahoitus. Sopimukset perustuvat hyvinvointialueiden laatimiin toteutussuunnitelmiin. Sopimuksen allekirjoittavat ohjelman toteutukseen osallistuvat ministeriöt ja muut

valtionhallinnon organisaatiot sekä ohjelmaan osallistuvat hyvinvointialueet ja kunnat. Sopimukset yhteensovitetaan MAL-sopimusten ja niissä määriteltyjen tavoitteiden kanssa.

MAL-sopimuksilla on ollut tärkeä merkitys asuntorakentamisen turvaamisessa erityisesti kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen tarjonnan osalta. Nyt meneillään olevissa sopimuksissa myös tavoite asunnottomuuden puolittamisesta on mainittu. Maininnalla ei kuitenkaan ole varsinaista konkretiaa, sopimuksissa pelkästään viitataan asunnottomuuden puolittamisen yhteistyöohjelmaan. MAL-sopimuksella ei siten ole suoraa ohjaavaa vaikutusta asunnottomille osoitettavien asuntojen tuotantoon.

Nykyisten MAL-sopimusten tavoitteena on ollut ARA-tuotannon osuuden nosto 30%:iin. Käytännössä kuitenkin 40-vuotisten korkotukilainoitettujen asuntojen ja erityisryhmien asuntojen tuotanto, joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta on jäänyt alle 20 %:iin. Sopimusten uusimisen yhteydessä 40-vuotisten korkotukilainoitettujen asuntojen, mukaan lukien erityisryhmien asunnot, tavoitetaso tulisi olla vähintään 25%.

MAL-sopimukseen tulee myös sisällyttää konkreettiset asunnottomuuden poistamiseen tähtäävät asuntomääräiset tavoitteet, jotka on yhteensovitettu asunnottomuuden poistamisohjelman sopimuksissa esitettyjen toimenpiteiden kanssa.

9. Tarvittavat toimenpiteet asunnottomuuden poistamiseksi

9.1. Tilapäisasumisen rajoittaminen

Asunnottomuuden poistaminen edellyttää pysyviä asumisratkaisuja. Asunnottomuutta ei ratkaista tilapäisillä asumisjärjestelyillä. Tilapäisten asumisratkaisujen sekä määrällinen että ajallinen käyttö on siksi syytä rajata minimiin. Ohjelmakaudella tilapäistä asumista ei lisätä ja sen käyttö rajataan enintään yhteen kuukauteen. Tilapäisellä asumisella tässä tarkoitetaan ensisuoja- hätämajoitus- kriisiasumista, asunnottomille järjestettyä määräaikaista vuokrasopimukseen perustuvaa asumista sekä ns. arvioivaa asumista.

9.2. Asumispäivystys

Nykyiset ensisuoijat korvataan asumispäivystyksillä.

Kyseessä on sekä toiminnallinen että fyysinen muutos. Yhteiseen ilmaan perustuvien makuusalien käytöstä luovutaan ja ne korvataan riittävän yksityisyyden tarjoavilla tilajärjestelyillä. Ensisuoja ei ole tarkoitettu pitkäaikaiseen asumiseen. Asumispäivystyksessä arvioidaan asiakkaan tilanne ja etsitään tarvetta vastaava asumisratkaisu. Tämä toiminnallinen muutos asumispäivystykseksi edellyttää, että yksiköllä on käytössään riittävät jatkoasuttamismahdollisuudet. Asumispäivystyksen tilat on tarkoituksenmukaista sijoittaa sosiaali- ja terveyspalvelujen muiden tilojen yhteyteen. Hyvinvointialueiden on osaltaan varmistettava asumispäivystyksen/vastaavien järjestelyjen alueellinen saatavuus ja sijoittuminen asunnottomuuden keskittymisen välttämiseksi.

Vastuutahot: STM, hyvinvointialueet, kunnat

9.3. Nopean asuttamisen malli

Nopean asuttamisen malli otetaan käyttöön valtakunnallisesti.

Nopean asuttamisen NAM-mallia on kokeiltu Espoossa niiden asunnottomien osalta, jotka voidaan ohjata hajasijoitettuun asumiseen. Malli perustuu sopimukseen perustuvaan yhteistyöhön vuokranantajien kanssa, jossa mahdollisimman nopeasti järjestettävään asuntoon liittyy määräaikainen (12 kk) tuki asumisen turvaamiseksi. Tilapäisen asumisen rajaaminen 1 kuukauteen edellyttää tämän mallin valtavirtaistamista ja sen laajentamista koskemaan kaikkia pysyväisluonteisia asumisratkaisuja.

Vastuutahot: hyvinvointialueet, kunnat, järjestöt

9.4. Moniammatillisen liikkuvan tuen käyttöönotto ja vakiinnuttaminen hyvinvointialueilla

Ohjelmaan osallistuvien hyvinvointialueiden ja Verkostokehittäjien yhteisenä prosessina tuotetaan kattava kuvaus moniammatillisen liikkuvan tuen vaihtoehtoisista toimintamalleista. Kehittämistyö perustuu professori Annalisa Sanninon tutkijaryhmän Nopsajalka-mallinnukseen.

Hyvinvointialueilla vakiinnutetaan kehittämistyön tuloksena luodut alueellisesti sovellettavat moniammatillisen liikkuvan tuen mallit.

Hyvinvointialueilla kehitettävän moniammatillisen liikkuvan tuen vaatimaa osaamista tukevien koulutussisältöjen kehittämisestä ja integroinnista olemassa oleviin koulutusohjelmiin laaditaan suunnitelma .

Vastuutahot: Hyvinvointialueet, Verkostokehittäjät, STM, OKM (koulutus)

9.5. Pysyvät asumisratkaisut

Pysyvien asumisratkaisujen osalta lähtökohtana on ensisijaisesti olemassa olevan asunto- ja kiinteistökannan käyttö tarvittaessa peruskorjaamalla. Olemassa olevan asuntokannan käyttöä perustelevat sekä ohjelman toteutusaikataulu että ilmastosyyt. Mahdollinen uudisrakentaminen tulee toteuttaa ensisijaisesti puurakentamisena tai vähähiilisyttä edistävinä energiatehokkaina hankkeina.

Tarvittavat yksittäiset asunnot hankitaan seuraavista lähteistä:

Kuntien vuokrataloyhtiöiden ja yleishyödyllisten vuokrataloyhteisöjen ARA-asunnot

Yksityisten institutionaalisten vuokra-asuntojen omistajien asunnot (suora- ja välivuokraus)

Yksityisten vuokranantajien asunnot (suora- ja välivuokraus)

Asunto ensin -periaatteella toimivien tuetun asumisen yksiköiden osalta lisätarve kohdentuu intensiivistä tukea tarvitseville ryhmille, kuten huumeita käyttäville asunnottomille tai ikääntyneille pitkäaikaisasunnottomille. Erillisinä yksiköinä toteutettaessa asuntojen määrä voi olla enintään 30. Ensisijainen vaihtoehto on toteuttaa yksiköt integroituina muuhun asumiseen tai hybridihankkeina.

9.6. Asumisneuvonta

Asumisneuvontaa koskeva kokeilulainsäädäntö astui voimaan vuoden alusta. Kokeilulain myötä asumisneuvonta laajeni kaikkia asumismuotoja koskevaksi. Valtion avustus asumisneuvontaan, jonka myöntää ARA, ohjautuu nyt kunnille, jotka voivat hankkia palvelua myös muilta toimijoilta. Asumisneuvontaa toteutetaan myös järjestöjen ja säätiöiden toimesta STEA-rahoitteisena toimintana. Asumisneuvonnalla on läheinen yhteys sosiaalityöhön, on siis ajateltavissa myös, että hyvinvointialue tuottaa kaupungille asumisneuvojapalvelua.

Ohjelmakaudella valmistellaan lainsäädäntö, jolla turvataan asumisneuvonnan nykyinen monikanavainen rahoitus ja toteutusmuodot.

Vastuutahot: YM,STM,ARA

10. Suosituksia alueellisiin toimenpidesuunnitelmiin ja jatkotyöhön

Asunnottomuuden poistaminen on täysin riippuvainen hyvinvointialueilla yhdessä kuntien kanssa tehtävästä työstä. Tarkemmat suunnitelmat on siksi laadittava alueilla, missä myös on paras asiantuntemus alueellisista tarpeista. Valtakunnallisen ohjelmalla luodaan edellytykset alueellisten suunnitelmien toteutumiseksi.

Asunnottomuuden poistaminen edellyttää toimivien asumis- ja tukiratkaisujen järjestämistä kriittisille asiakasryhmille, kuten huumeita käyttäville asunnottomille, rikosseuraamusasiakkaille, nuorille ja paljon palveluja käyttäville asunnottomille.

10.1. Huumeita käyttävien asunnottomuuden poistaminen

Huumeita käyttävien asunnottomien määrästä ei ole tutkittua tietoa, mutta etsivää ja jalkautuvaa työtä tekevien asiantuntijoiden arvion mukaan heidän määränsä on kasvussa. Myös yliannostuskuolemien kasvu ja käyttäjäjoukon nuorentuminen osoittavat ongelman vakavuuden. Huumeongelma ei rajaudu pääkaupunkiseudulle. Huumeiden käyttö lisää asunnottomuusriskiä ja asunnon puute vaikeuttaa hoitoon pääsyä ja siihen sitoutumista.

Mahdollisen käyttöhuonekokeilun valmistelun yhteydessä tulee selvittää käyttöhuoneiden sijoittaminen muiden palvelujen esimerkiksi terveysneuvontapisteiden tai muiden matalan kynnykseen yksiköiden yhteyteen, jolloin tarjolla olisi myös muita palveluja, sosiaalista tukea ja mahdollisuus hakeutua hoitoon.

Asumisratkaisuna ensisijainen vaihtoehto on intensiivisen tuen mahdollistava yhteisöasuminen.

10.2. Rikosseuraamusasiakkaiden asunnottomuuden vähentäminen ja poistaminen

Vankien ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden asunnottomuus on yhä korkealla tasolla. Vangeista noin kolmasosa vapautuu edelleen asunnottomana. Yhdyskuntaseuraamusasiakkaista noin 5-6 % on asunnottomia. Asunnon puuttuminen saattaa olla myöskin yksi syy sille, ettei henkilöä voida tuomita valvontarangaistukseen tai hän ei pääse valvottuun koevapauteen, koska hänellä ei ole niitä edellyttävää asuntoa.

Rikosseuraamusasiakkaiden sosiaalinen kuntoutuminen ja uusintarikollisuuden ehkäisy edellyttävät Rikosseuraamuslaitoksen, kuntien, järjestöjen ja hyvinvointialueiden saumatonta yhteistyötä, jossa hyvinvointialueella on koordinoiva rooli. Yhteistyön merkitys korostuu vapautumisen jälkeisen asumisen ja siihen liittyvän tuen järjestämisessä. Hyvinvointialueiden tulee yhdessä kuntien kanssa varmistaa, että soveltuvia asumisratkaisuja ja niihin liittyvää tukea on oikea-aikaisesti saatavilla. Asumispalvelujen hankinnassa on perusteltua asettaa etusijalle toimijoita, joilla on mahdollisuus tarjota asumisen lisäksi myös työmahdollisuuksia.

10.3. Nuorten asunnottomuuden poistaminen

Nuorten asunnottomuus on viime vuosina tilastojen mukaan vähentynyt. Vuodesta 2008 vähennystä on 46%. Uusimman alustavan tilastotiedon mukaan nuorten asunnottomuus on kääntynyt uudelleen nousuun. Nuorten kohdalla kuitenkin on kyse myös tilastoissa näkymättömästä piiloasunnottomuudesta.

Nuorten asunnottomuuden ennaltaehkäisyssä merkittävä rooli on ollut kohtuuhintaisten nuorisoasuntojen tuotannolla. Nuorisoasuntojen tarjonnan turvaaminen edellyttää, että kunnat osoittavat riittävästi tontteja uudisrakentamiseen. MAL-sopimuksissa voidaan myös määritellä tarkemmin nuorisoasuntojen tuotantotavoitteet.

Nuorisoasuntoliiton koordinoima nuorten asunnottomuuden verkosto on laatinut omat suosituksensa nuorten asunnottomuuden poistamiseksi¹⁶. Niiden nuorten osalta, jotka eivät tarvitse erityistä tukea päihde- tai mielenterveysongelmiin, nopean asuttamisen malli ja siihen yhdistetty kevyt ohjaus ja tuki olisi toimiva ratkaisu. Tämä kohderyhmä tavoitetaan hyvin Ohjaamosta. Nuorisoasuntojen, Ohjaamojen ja etsivän nuorisotyön yhteistyötä on kehitetty vahvasti viime vuosina. Nämä tahot ovat avainroolissa myös nopean asuttamisen mallin -kehittämisessä nuorille.

10.4. Paljon palveluja käyttävät asunnottomat

Moniongelmaiset, kaksoisdiagnoosin omaavat päihde- ja mielenterveysongelmaiset, neuropsykiatrisista oireista kärsivät. Lista paljon palveluja käyttävistä, useita palvelupisteitä kuormittavista haastavista asunnottomista asiakkaista on pitkä, vaikka ryhmä sinänsä on määrällisesti pieni. Tämän heterogeenisen ryhmän asumisen ja tuen/hoidon järjestäminen edellyttää sekä sosiaali- että terveydenhuollon erikoistunutta ammatillista osaamista kuten riippuvuuspsykiatria ja sen nykyistä tehokkaampaa hyödyntämistä. Erityistason asiantuntemuksen hyödyntämistä ja hoidon toteutumista vaikeuttaa merkittävästi psykiatrian resurssipula, mikä estää asiantuntijoiden jalkautumisen asunnottomien yksiköihin.

Tämä asunnottomuuden haastavin ryhmä herättää myös kysymyksen asunnottomuusspesifien palvelujen tarpeesta. Aiemmin on Asunto ensin -mallissa korostettu sosiaali- ja terveydenhuollon normaalipalvelujen käyttöä. Haastavien ryhmien kohdalla asunnottomuusspesifien palvelujen järjestäminen pienellekin ryhmälle voi olla perusteltua palvelun vaikuttavuuden tehostamiseksi. Samalla järjestely voi vapauttaa normaalipalvelujen resursseja muuhun työhön.

¹⁶ <https://nal.fi/nuortenasunnottomuus-suositukset/>

10.5. Tyhjien asuntojen ja kiinteistöjen hyötykäyttö

Tyhjien asuntojen ja kiinteistöjen hyötykäytön selvittäminen asunnottomuuden poistamisessa olisi kiertotalouden periaatteiden mukaista. Euroopassa on tällä hetkellä useassa maassa tähän liittyvää aktiivisuutta, jota Ukrainan sota osaltaan on lisännyt. Näitä kokemuksia muista maista kannattaa hyödyntää.

10.6. Tutkimusohjelma

Viime vuosina vilkastuneesta tutkimuksesta huolimatta tiedämme edelleen liian vähän asunnottomuudesta. Meneillään olevat tutkimushankkeet ja arvioinnit samoin kuin saatavilla oleva kansainvälinen tutkimustieto lisäävät ymmärrystä asunnottomuusilmiöstä, mutta silti on tarvetta käytännön työtä konkreettisesti hyödyttävälle tutkimukselle. Tiedämme edelleen liian vähän asunnottomuuden syistä, asunnottomaksi joutumisen prosessista, uusista asunnottomista ja myös eri asumisratkaisujen vaikuttavuudesta. Monitieteellinen tutkimusohjelma hyödyttää merkittävästi asunnottomuuden poistamistavoitteen toteutumista.

Vuonna 2027

Miltä sitten näyttää vuonna 2027 se kokonaisuus, joka on tehnyt asunnottomuudesta äärimmäisen harvinaisen ja lyhytkestoisen kokemuksen?

Vuonna 1987 aloitettiin asunnottomuuden tilastointi Suomessa. Tasan 40 vuotta myöhemmin ARA ilmoittaa, että asunnottomuuden valtakunnallisesta tilastoinnista luovutaan, kun raportoitavaa ei enää ole. Vailla vakinaista asuntoa ry harkitsee nimenmuutosta Kokemusasiantuntijat ry:ksi. Kaikista epäilyistä huolimatta tavoitteesta tehdä Suomesta ensimmäinen maa vailla asunnottomuutta siis onnistuttiin. Kiitos siitä kuuluu poliittisille päättäjille, jotka johdonmukaisesti edistivät tavoitteen toteutumista ja niille tuhansille ammattilaisille ja vapaaehtoisille, joiden työn ansiosta asunnottomat saivat kodin ja uuden alun elämäänsä.

Asunnottomuuden ennaltaehkäisystä on nyt rakentunut vahva suojaava reuna asunnottomuutta vastaan. Asumissosiaalisen työ ja asumisen puheeksi ottaminen on vakiintunut. Kysymys: Miten oikeasti asut/asutte? on viranomaispalveluiden tavanomaista rutiinia. Laajapohjainen, yhteisiin käytäntöihin perustuva yhteistyö, jossa on mukana suuri joukko niin viranomaistahoja kuin järjestöjäkin mukaan lukien hyvinvointialueet, kunnat, Kela, Poliisi, Rikosseuraamuslaitos ja Ulosottolaitos tavoittavat hyvin asunnottomuusriskissä olevat riittävän varhaisessa vaiheessa.

Taloudellisista syistä ei käytännössä voi päätyä asunnottomaksi. Siitä pitävät huolen talous- ja velkaneuvonta ja koko maan kattava talousneuvolaverkosto sekä Takuusäätien palvelut ja talouden hallintaan kehitetyt työkalut. Myös vuokravelkojen sovitteluun on löytynyt toimiva järjestelmä.

Moniammatilliseksi kehittynyt, toimintamuotojaan aktiivisesti kehittävä asumisneuvonta tavoittaa hyvin myös kriisivaiheeseen ajautuneita. Asumisneuvonnan pop up -pisteeseen voi törmätä vaikka kauppakeskuksen käytävällä.

Kaikkien yllätykseksi tietojärjestelmien toimivuus ja käyttöoikeusongelmat ovat poissa päiväjärrjestyksestä. Tieto kulkee ja ihmiset kiittävät. Ajoittaisesti työntekijäpulasta on selvitty, kun esimerkiksi asukkaiden tukemisessa on laajamittaisesti pystytty hyödyntämään digitaalisia välineitä.

Paljon palvelua tarvitsevien asiakkaiden tilanteeseen on löytynyt hyvin toimivia ratkaisuja, kun päihde- ja mielenterveyspalvelujen saatavuus on kohentunut merkittävien resurssilisäysten ansiosta. Etsivän työn tarve on vähentynyt ja työ on muuttunut enemmän päivistysluonteiseksi ja yhteisöllisyyttä rakentavaksi. Nopsajalka-mallin mukainen liikkuva tuki varmistaa apua tarvitsevien pääsyn oikean palvelun piiriin.

Valtakunnallisen asunnottomuuden poistamistavoitteen onnistumisessa ratkaiseva merkitys oli, että Helsingin kaupunki lähes onnistui pitkäaikaisasunnottomuuden poistamisessa vuoteen 2025 mennessä. Tervetullutta lisärahoitusta löytyi myös yksityisiltä eettisiltä sijoittajilta, kun vaikuttavuusinvestointeihin lopulta löytyi toimiva malli. Vaikuttavuusinvestoinnit tehostivat myös tyhjen kiinteistöjen käyttöä ja toivat pientä helpotusta myös hyvinvointialueiden ja kuntien talouteen.

Voi kuulostaa utopistiselta, mutta yhtä hyvin se voi olla todellisuutta, kun niin päätetään ja tehdään yhdessä töitä yhteisen tavoitteen eteen. Mikään viranomaisjärjestelmä ei kuitenkaan ole täydellisen aukoton eikä poista yksilön omaa vastuuta. Viime kädessä asunnottomuuden poistamisessa on kyse yhteisvastuusta, kanssaihminen kunnioittamisesta ja välittämisestä, joka toteutuu kohtaamisissa ja pienissä teoissa. Eettisyys ei ole puhetta vaan tekoja. Se on ihmisen lihasmuistissa.

Selvitysraportti asunnottomuuden poistamisesta

Liite 1 / Haastattelut ja kuulemiset

Haastattelut ja kuulemiset on toteutettu henkilökohtaisina tapaamisina, teams-keskusteluina tai puhelinhaastatteluina joko yksittäin tai ryhmähaastatteluina, joitakin haastateltavia/ryhmiä on haastateltu useamman kerran. Haastattelut perustuvat haastateltavien henkilökohtaiseen asiantuntemukseen eikä raporttiin sisälly eri organisaatioiden virallisia kannanottoja, johtopäätöksistä vastaa raportin tekijä. Haastattelut on toteutettu aikavälillä 5.10.2022 – 25.1.2023. Haastatellut on mainittu organisaatioiden mukaisessa aakkosjärjestyksessä ja haastatteluajankohdan mukaisen organisaation nimissä

Kaarlo Simojoki	A-klinikka Oy
Jarmo Lindén	ARA
Sina Rasilainen	
Heli Alkila	Diakonissalaitoksen Hoiva Oy
Tapio Rätty	Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
Peter Fredriksson	F-Consults Oy
Robert Koski	Helsingin diakonissalaitos/Tukialus
Daniel Sazonov	Helsingin kaupunki
Mikko Tamminen	
Leena Luhtasela	
Anne Kinni	
Samuel Adouchief	HUS
Susanna Hult	Jyväskylän kaupunki
Pasi Pajula	KELA
Ritva Anttonen	Keski-Suomen hyvinvointialue
Paavo Voutilainen	Kidesäätiö
Riitta Rainio	
Laura Hassi	Kuntaliitto
Tapio Nieminen	Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue
Marianne Mäki	Oikeusministeriö
Heidi Lind	
Minna Piispa	
Sanna Helesuo	
Katja Karppinen	Oulun kaupunki
Jari Karppinen	Pelastusarmeija

Susanna Lähde	Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue
Heikki Mäkiprosi	Poliisi
Matti Järvinen	Porin kaupunki
Riitta Kari	Rikosseuraamuslaitos
Anna Arola-Järvinen	
Sanna Kohvakka	
Pia Puolakka	
Tiina Raatikainen	
Satu Rahkila	
Karoliina Taruvuori	
Kimmo Rönkä	Rönkä Experts Oy
Kimmo Karvonen	Sininauhassäätiö
Sanni Joutsenlahti	
Virva Juurikkala	Sosiaali- ja terveysministeriö
Mikko Hytönen	
Samir Omar	S-Pankki
Hanna Heinonen	STEA
Veera Väisänen	
Leena Lehtonen	Suur-Helsingin valkonauha ry
Pilvi Azeem	
Juha Pantzar	Takuusäätiö
Aura Pylkkänen	
Maritta Närhi	Tampereen kaupunki
Eeva Liukko	THL
Pekka Karjalainen	
Anna Pärnänen	Tilastokeskus
Helena Aaltonen	
Sanna Tiivola	Vailla vakinaista asuntoa ry
Jussi Lehtonen	
Jenni Eronen	
Harri Eerikäinen	
Harri Nieminen	Vantaan kaupunki
Johanna Hankomäki	

Liisa Kankkunen
Henna Kaukonen-Nyholm
Sari Kurkinen
Laura Lindroos
Jari Salonen
Patrik Silfverberg
Tiina Snellman
Minna Tuovinen
Arja Wallenius
Tommi Laanti Ympäristöministeriö
Tuula Tiainen
Teija Ojankoski Y-Säätiö
Juha Kahila
Sari Timonen
Juha Niskanen
Saija Turunen
Krista Kosonen
Spyridoula Fotinis
Elisabetta Leni
Riikka Perälä
Juha Soivio Verkostokehittäjät/Y-Säätiö
Mia Saarela
Marko Leimio Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto

Kirjalliset kommentit ja kannanotot

Jouni Parkkonen KOVA ry
Sanna Sunikka Kriminaalihuollon tukisäätiö
Tiina Irjala Nuorisoasuntoliitto
Annalisa Sannino Tampereen yliopisto
Tomi Henriksson Vantaan kaupunki
Markku Rautiainen VAT-verkosto

Selvitysraportti asunnottomuuden poistamisesta

Liite 2 / Laaja asiantuntijaryhmä osallistujat

Etunimi	Sukunimi	Organisaatio	Kaupunki	26.10.22
Samuel	Adouchief	HUS Psykiatria	Helsinki	x
Petri	Ahonen	Porin kaupunki	Pori	
Pilvi	Azeem	Suur-Helsingin Valkonauha ry	Helsinki	x
Elisabet	Erkkilä	Helsingin kaupunki	Helsinki	x
Jenni	Eronen	Vailla vakinaista asuntoa ry	Helsinki	x
Saija	Haikarainen	Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry	Kuopio	x
Ulla	Hännikäinen	Keusote	Järvenpää	x
Marianne	Hulbeekmo	Helsingin kaupunki	Helsinki	x
Mirka	Järvinen	ARA	Lahti	x
Matti	Järvinen	Porin perusturva	Pori	
Päivi	Jouttimäki	Espoon kaupunki	Espoo	x
Mia	Juselius	Kriminaalihuollon tukisäätiö	Helsinki	x
Rosa	Karjalainen	Rikosseuraamuslaitos / Helsingin vankila	Helsinki	
Jari	Karppinen	Pelastusarmeija		x
Tiina	Koponen	NAL Palvelut	Helsinki	
Niina	Kröger	Helsingin kaupunki/asumisen tuki	Helsinki	x
Elina	Liikanen	Tampereen kaupunki	Tampere	x
Pinja	Marjamäki	Keusote	Hyvinkää	
Katarina	Mårtenson	Helsingin kaupunki	Helsinki	x
Taru	Neiman	Helsingin kaupungin sote/Astu	Helsinki	x
Harri	Nieminen	Vantaan kaupunki	Vantaa	x
Elina	Perkiö	Tampereen kaupunki, aikuisten sosiaalipalvelut	Tampere	x
Heini	Pesonen	kansaneläkelaitos	Joensuu	x
Mika	Rautanen	Vankiterveydenhuolto	Helsinki	x
Markku	Rautiainen	RISE, Joensuun yhdyskuntaseuraamustoimisto	Joensuu	x
Roope	Rokosa	Helsingin kaupunki	Helsinki	x
Senni	Rönkkö	ViaDia Pirkanmaa	Tampere	x

Etunimi	Sukunimi	Organisaatio	Kaupunki	26.10.22
Leena	Rusi	Sininauhasäätiö	Helsinki	
Sanna	Sunikka	KRITS	Helsinki	
Hannu	Suvanto	Hki Sote / Vanhan viertotien asumisyksikkö	Helsinki	x
Alexi	Tapola	Helsingin Kaupunki	Helsinki	x
Sanna	Tiivola	Vva ry	Helsinki	x
Tiina	Irjala	NAL	Helsinki	x
Krista	Kosonen	Y-Säätiö	Helsinki	x
Riikka	Perälä	Y-Säätiö	Helsinki	x